

Welvarenden sleutelrol in klimaattransitie?

Vragenlijstonderzoek naar de psychologie van klimaatgedrag in Nederland

Hogeschool van Amsterdam

Nico Benoist & Reint Jan Renes

Datum: 16-10-24

Inhoudsopgave

	Pagina
Samenvatting	<u>3</u>
Belangrijkste bevindingen per thema	<u>4</u>
1. Inleiding	<u>5</u>
2. Aanpak onderzoek	<u>6</u>
2.1 Hoe is dit onderzoek uitgevoerd?	<u>7</u>
2.2 Doelgedragingen	<u>8</u>
2.3 Kenmerken van deelnemers	<u>9</u>
3. Resultaten	<u>11</u>
Thema 1: Zorgen over klimaatverandering	<u>12</u>
Thema 2: Percepties van rol(len)	<u>14</u>
Thema 3: Huidig gedrag en sociale normen	<u>21</u>
Thema 4: Veranderbereidheid – vrijwillig en via regulerend beleid	<u>30</u>
Thema 5: Kennis van klimaatimpact van gedrag	<u>37</u>
Literatuurlijst	<u>40</u>

Samenvatting

Aanleiding onderzoek

Om de opwarming van de aarde onder de 1,5 graden te houden en ernstige gevolgen van klimaatverandering zoveel mogelijk te voorkomen, moeten we naar nul uitstoot in 2050 (Net Zero). Welvarenden hebben hierbij mogelijk een sleutelrol. Mensen met een hoge sociaaleconomische positie (SEP) consumeren namelijk relatief veel en hebben een grote ecologische voetafdruk. Daarnaast heeft de hoge SEP groep grote invloed op de voetafdruk van anderen via hun sociale netwerk en financiële middelen, ook wel de 'handafdruk' genoemd. Aansturen op minder consumptie en veranderen van de sociale norm ten aanzien van duurzame keuzes, met name bij én door mensen met een hoge SEP, is tot dusverre nog relatief onderbelicht in onderzoek, beleid en uitvoering.

Hoofdvraag

In dit onderzoek richten we ons op de hoofdvraag wat de hoge SEP groep motiveert en belemmert tot klimaatgedrag.

Onderzoek

Om deze vraag te beantwoorden heeft het Lectoraat Psychologie voor een Duurzame Stad literatuuronderzoek gedaan en een landelijk, representatief vragenlijstonderzoek uitgevoerd (n = 1124).

In dit rapport

In dit rapport beschrijven we onze eerste bevindingen. Per onderwerp delen we steeds eerst de bevindingen op

populatie-niveau. Vervolgens gaan we in op mogelijke verschillen tussen inkomensgroepen. We vullen het rapport de komende tijd verder aan met resultaten van nieuwe analyses.

Voor vragen over de data of mogelijke samenwerkingen, neem contact op met Nico Benoist (mail: n.m.benoist@hva.nl of telefoon: +31641678787).

Thema's

We hebben deelnemers 55 vragen gesteld verdeeld over vijf thema's:

1. Zorgen over klimaatverandering

We weten dat zo'n 70-80% van de Nederlanders zich zorgen maken over klimaatverandering.^{1,2} Hoe verschilt dat tussen inkomensgroepen?

2. Percepties van rol(len)

Uit recente literatuur blijkt dat welvarenden in de UK zichzelf voornamelijk als consument zien,³ terwijl er nog minstens vier andere rollen zijn van waaruit je klimaatimpact kan maken: investeerder, rolmodel, deelnemer in organisatie, en burger.⁴ Met welke acties denkt men bij te kunnen dragen aan het tegengaan van klimaatverandering? Hoe zijn deze verdeeld over de vijf rollen van consument, investeerder, rolmodel, deelnemer in organisatie, en burger? Welke invloed ervaart men in deze vijf rollen? Ook hebben we uitgevraagd wat men denkt dat de relatieve invloed is van de

overheid, het bedrijfsleven en de burger om klimaatverandering tegen te gaan.

3. Huidig gedrag, descriptieve norm & samenlevingsnorm

Hoe duurzaam zeggen de inkomensgroepen dat ze zijn? We vragen het zeggedrag uit van zes consumentenacties met hoge impact: vlees eten bij de warme maaltijd, kleding kopen, autobezit en type brandstof, vliegen, woonoppervlakte, en bezit van duurzame meubelen.

Hoe schat men het duurzame gedrag van hun directe omgeving (familie, vrienden) en de meeste Nederlanders (samenlevingsnorm) in? In hoeverre komen die inschattingen overeen met de realiteit?

4. Veranderbereidheid – vrijwillig & via regulerend beleid

Hoe bereid zijn deelnemers om vrijwillig minder te consumeren of duurzamer te leven? En in hoeverre steunen ze regulerend beleid dat gedragsverandering versnelt door een limiet of verbod in te stellen? We vragen ook 'entitlement' uit. Hebben mensen het gevoel dat ze het recht hebben om bepaald niet-duurzaam gedrag gewoon te kunnen doen als ze daar behoefte aan hebben?

5. Kennis van klimaatimpact van gedrag

Uit de literatuur blijkt dat mensen vaak niet goed zijn in het inschatten van de klimaatimpact van hun individuele acties.^{5,6} Als je denkt dat bepaald duurzaam gedrag weinig effect heeft, waarom zou je dan in actie komen?

Belangrijkste bevindingen per thema

De belangrijkste bevindingen uit dit rapport per thema:

1. Zorgen over klimaatverandering

- Er zijn veel zorgen over klimaatverandering. Ruim 75% van de deelnemers maakt zich zorgen. De top 10% inkomensgroep maakt zich iets vaker zorgen: 78%.

2. Percepties van rol(len)

- Deelnemers zien zichzelf vooral als consument. 95% van de genoemde klimaatacties vallen binnen consumentenrol.
- Sommige acties met hoge impact staan niet op de radar van de deelnemers. Kleiner wonen en meubels kopen van milieuvriendelijk/gerecycled materiaal worden beiden slechts 1 keer genoemd.
- Deelnemers zien gemiddeld de grootste relatieve invloed voor de overheid (43%) en daarna het bedrijfsleven (39%). Burgers scoren relatief laag, met maar 18% van de totale invloed op het tegengaan van klimaatverandering.

3. Huidig gedrag, descriptieve norm & samenlevingsnorm

- 'Above average effect': Veel meer deelnemers dan statistisch mogelijk denken dat ze zich duurzamer gedragen dan vrienden en familie wat betreft vliegen, kleding kopen, vlees eten, en duurzaam meubelbezit. Dat kan leiden tot 'coasting': een verlaagde motivatie tot zelfverbetering als gevolg van een tevreden gevoel over eigen handelen.

- 'Pluralistic ignorance': Deelnemers denken dat de meeste Nederlanders groter wonen, vaker vliegen en meer kleding/schoenen kopen dan feitelijk het geval is. Deze misperceptie van de norm kan ertoe leiden dat ze hun eigen (on)duurzame gedrag rechtvaardigen of zelfs verergeren.
- Er zijn inkomensverschillen zichtbaar in klimaatwenselijk gedrag: de bemiddelden kopen vaker oplossingen (bijvoorbeeld e-auto), terwijl lagere inkomens eerder hun gedrag aanpassen (gaan bijvoorbeeld vaker met de trein).

4. Veranderbereidheid – vrijwillig & via regulerend beleid

- De bereidheid om vrijwillig gedrag te veranderen is over het algemeen laag onder deelnemers.
- Er lijkt draagvlak voor regulerend beleid te zijn. 61% van de deelnemers heeft de voorkeur voor een limiet op het aantal keer vliegen per jaar. 59% staat open voor een verbod op termijn op de aanschaf van fossiele auto's.
- Welvarenden geven niet graag het vliegen en groot wonen op.
- Deelnemers ervaren de meeste 'entitlement' bij vlees eten (30.9%) bij de warme maaltijden, kleding en/of schoenen kopen (24.6%). Het minste 'entitlement' wordt ervaren bij het verbruik van energie (15.4%).
- De top 10% inkomensgroep ervaart meer 'entitlement' in vergelijking met de laagste 50% inkomensgroep bij groot wonen en vliegen. Wat betreft geen fossiele auto aanschaffen ervaart de top 10% inkomensgroep juist minder 'entitlement'.

5. Kennis van klimaatimpact van gedrag

- Deelnemers hebben geen goed beeld van welke acties daadwerkelijk effect sorteren om klimaatverandering tegen te gaan. Het impactbewustzijn kan beter, vooral bij lage inkomens. De impact van afval scheiden en water besparen worden bijvoorbeeld sterk overschat. Kleiner wonen wordt zeer sterk onderschat. Er is meer besef bij burgers nodig over welk milieuvriendelijk gedrag echt helpt en wat minder impact heeft.

1. Inleiding

De leefbaarheid van de aarde voor huidige en toekomstige generaties staat onder grote druk. Van de negen planetaire grenzen zijn er al zes overschreden en het risico op grootschalige abrupte, of onomkeerbare kantelpunten in het klimaat neemt toe. Om de Parijsdoelen te halen en de opwarming van de aarde onder de 1,5 graden te houden en ernstige gevolgen van klimaatverandering zoveel mogelijk te voorkomen, moeten we naar nul uitstoot in 2050 (Net Zero). Tot die tijd hebben we nog een maximale hoeveelheid CO₂ die we mogen uitstoten, ook wel het 'koolstofbudget'. Dat maakt klimaatverandering een verdelingsvraagstuk. Wie heeft recht op welk deel van dit koolstofbudget en waarom? Wat vinden we eerlijk?

De laatste tijd is de aandacht voor de rol van de welvarenden in de klimaattransitie toegenomen. Mensen met een hoge sociaaleconomische positie (SEP) vervullen namelijk een sleutelrol vanwege de relatief hoge uitstoot die gepaard gaat met hun leefstijl. Wereldwijd zijn de 10 procent rijkste burgers verantwoordelijk voor 40 procent tot 60 procent van de uitstoot.^{7,8} In Nederland zien we een vergelijkbaar beeld. Hier stoten de 10 procent hoogste inkomens twee tot vier keer zoveel uit als de 50 procent laagste inkomens.⁹

Zelfs als zij klimaatvriendelijke bedoelingen hebben en ze zich hier ook naar gedragen, hebben welvarenden nog steeds – vrijwel zonder uitzondering – meer negatieve klimaatimpact dan minder welvarenden. Simpelweg omdat hun levensstandaard significant

hoger is. Vooral in de categorieën energie en huis, en vervoer scoort de rijke bovenlaag hoog qua uitstoot. Naar analogie van de muis en de olifant kan gesteld worden dat het effectiever is als de olifant – de groep met een hoge sociaaleconomische positie (SEP) - meer doet om het klimaat te ontzien. De olifant eet immers veel meer dan de muis en kan door gedragsverandering dus meer impact hebben.¹⁰ Als de olifant gaat bewegen, beweegt er ook echt iets.

Welvarenden hebben echter niet alleen een disproportioneel grote voetafdruk, ook hun *ecologische handafdruk* is vele maten groter dan die van mensen met een lage SEP. Je handafdruk is de invloed die je uitoefent op anderen om hun voetafdruk te verlagen, via je sociale of financiële middelen, of in je werkomgeving. Welvarenden hebben vaak een groot en invloedrijk sociaal netwerk en bekleden vaak posities met macht (economisch of politiek) en status in onze samenleving. Dus niet alleen als consument, maar ook (en misschien zelfs vooral) vanuit andere sociale rollen als burger, medewerker, investeerder of rolmodel kunnen zij veel impact maken.⁴

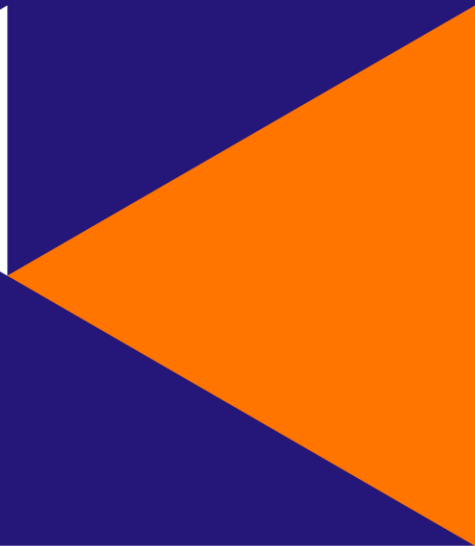
Gedragsverandering heeft volgens het IPCC, het klimaatpanel van de VN, een aandeel van 40-70% in het versnellen van de transitie.¹¹ Inzicht krijgen in de drijfveren en barrières van Nederlandse welvarenden is zeer relevant voor een effectieve en rechtvaardige klimaattransitie en kan het gesprek in de samenleving op gang brengen over de draagkracht van de planeet en ons consumptiegedrag.

Vanwege hun bijzondere positie in het klimaatvraagstuk richten we ons in dit onderzoek op deze groep welvarenden:

Wat motiveert en belemmert de hoge SEP groep tot klimaatgedrag?

Om deze vraag te beantwoorden heeft het lectoraat Psychologie voor een Duurzame stad met Turing Foundation als co-financierder een landelijk, representatief vragenlijstonderzoek uitgevoerd (n = 1124). Daarnaast hebben we wetenschappelijke literatuur en onderzoeksrapporten geraadpleegd op het gebied van klimaatpsychologie en klimaatrechtvaardigheid.

2. Aanpak onderzoek

2.1 Hoe is dit onderzoek uitgevoerd?

Tussen 8 en 16 juli 2024 zijn twee steekproeven genomen uit het panel van Verian (voorheen Kantar Public) met in totaal 1124 deelnemers. Een representatieve steekproef van de Nederlandse populatie op basis van geslacht, leeftijd, hoogst voltooide opleiding en regio (n = 976). De weegefficiëntie van deze steekproef is 91,5%. Dit houdt in dat de verdelingen in onze steekproef overeenkomen met de verdelingen zoals in de Nederlandse populatie.

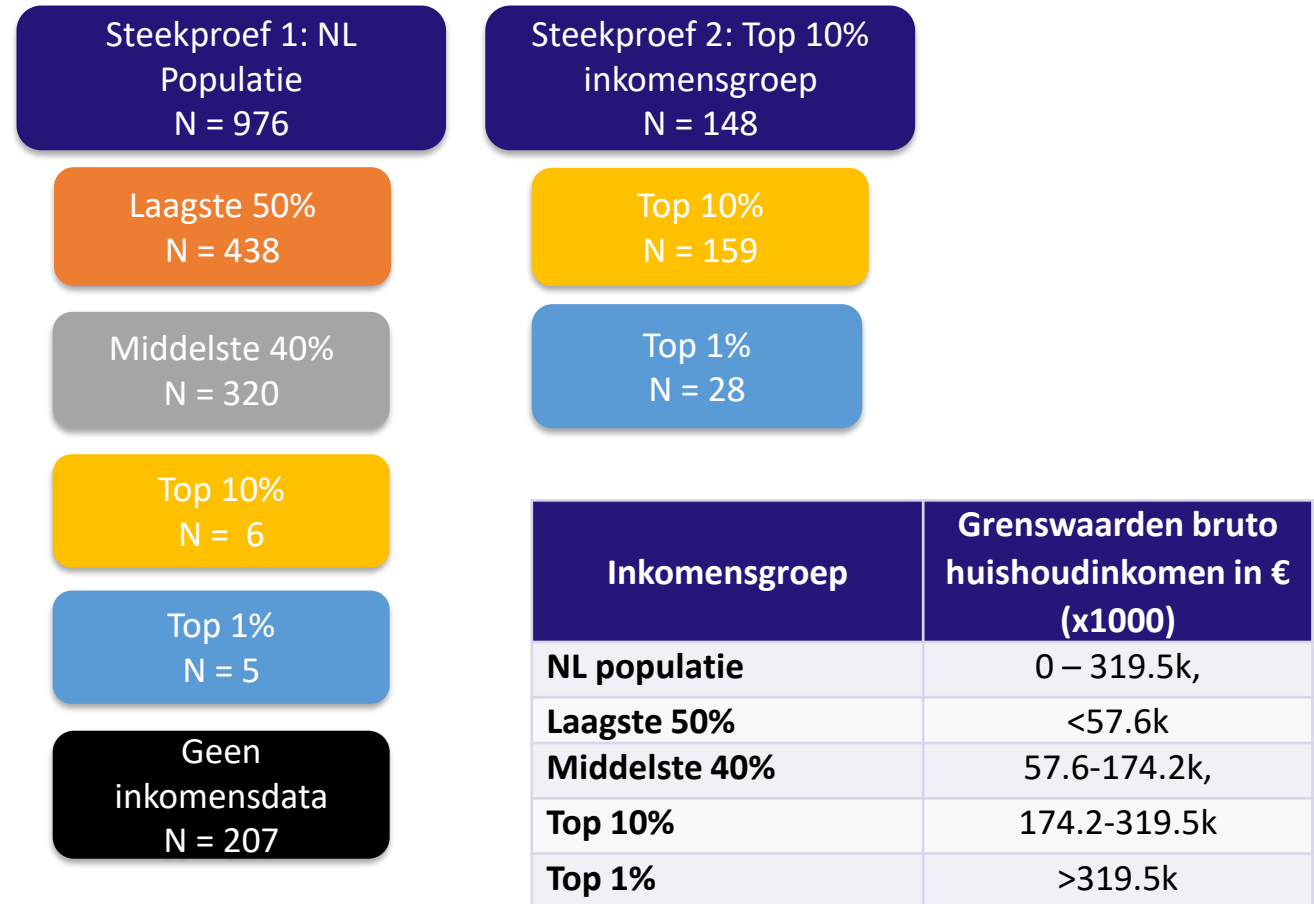
Een tweede steekproef is genomen van de top 10% bruto huishoudinkomens in Nederland (n = 148, vanaf €160.000). De reële grenswaarden van inkomensgroepen van het CBS zijn gebruikt om de grenswaarden in het panel van Verian (zie tabel) zo goed mogelijk op aan te laten sluiten.

Er zijn 11 deelnemers uit de steekproef van de Nederlandse populatie toegevoegd aan de steekproef van de top 10% inkomensgroep.

Het is bijzonder dat 28 deelnemers aan dit onderzoek in de top 1% inkomensgroep zitten. Deze groep doet niet vaak mee aan onderzoek. Gezien het een kleine groep is, duiden we de resultaten van deze groep voorzichtig.

Van 207 deelnemers in de steekproef van de Nederlandse populatie zijn geen inkomensdata beschikbaar.

Van 148 deelnemers uit de top 10% inkomensgroep steekproef hebben er 42 geen data over inkomensklasse en andere achtergrondvariabelen gedeeld. Ze vallen wel zeker in de top 10% inkomensgroep. Inclusief de 11 deelnemers uit de steekproef van de Nederlandse populatie, zijn er in totaal 117 deelnemers in de top 10% inkomensgroep met data over inkomensklasse en andere achtergrondvariabelen.

2.2 Doelgedragingen

Milieu Centraal heeft onderzoek gedaan naar welk consumptiegedrag de komende jaren snel kan en moet gaan veranderen. Dat is gedrag waar de Nederlander al wel voor openstaat, maar nog niet in grote getale doet. Zogeheten ‘sweet spots’. Het zijn allemaal gedragingen die een groot verschil kunnen maken in CO₂-uitstoot en/of landgebruik. Voorbeelden van sweet spots zijn met de trein in plaats van het vliegtuig op vakantie gaan, een elektrische of brandstofzuinige auto kopen, weinig kledingstukken per jaar kopen, en meubels kopen die gemaakt zijn van milieuvriendelijk materiaal. Daarnaast zijn er ook nog ‘bottlenecks’, gedragingen waar Nederlanders *niet* voor open staan, maar die wel een hoge impact hebben. Minder vlees eten is daar een voorbeeld van.

In het vragenlijstonderzoek vragen we een mix van gedragingen uit, gerelateerd aan de sweet spots en bottlenecks van Milieu Centraal, in de domeinen mobiliteit, voeding, wonen en spullen. We vroegen naar de volgende zeggedragingen*:

- Vlees eten bij de warme maaltijd
- Nieuwe kleding en/of schoenen kopen
- Vliegen
- Autobezit en type brandstof
- Duurzaam meubelbezit
- Woonoppervlakte en aantal personen in huishouden

Vervolgens vroegen we in hoeverre deelnemers bereid zijn hun gedrag in deze domeinen vrijwillig en via regulerend beleid te veranderen:

- Minder vlees eten bij de warme maaltijd
- Minder kleding kopen
- Geen auto met fossiele brandstof (benzine/diesel/LPG) aanschaffen
- Minder met het vliegtuig reizen
- Kleiner gaan wonen
- Minder niet-duurzame meubelen kopen (milieuvriendelijk/gerecycled materiaal)
- Fossiele energie verbruiken (alleen bij de vraag over regulerend beleid)

*Zeggedrag

Bij vragenlijsten is altijd sprake van zelfrapportage. Sommige gedragingen zijn lastig in te schatten voor deelnemers en ze kunnen in enige mate sociaalwenselijke antwoorden hebben geven. Daarom spreken we net als Milieu Centraal en Koch en Vringer (2023) over ‘zeggedrag’ en niet over ‘daadwerkelijk gedrag’. Bij de vraag over het aantal auto’s dat iemand bezit verwachten we weinig invloed van het inschattingsvermogen van deelnemers. Bij de vragen over kleding/schoenen kopen en duurzaam meubelbezit is de kans groter dat het inschattingsvermogen van deelnemers wel van invloed is. Deelnemers hebben niet de tijd om hun kledingkast of het materiaal van hun meubels te bekijken tijdens het invullen van de vragenlijst. Om het risico op bias zoveel mogelijk te verkleinen hebben we de vraagstellingen zo concreet mogelijk gemaakt en zoveel mogelijk op B1-taalniveau. Verder hebben we gebruik gemaakt van een deelnemerspanel dat gewend is aan het invullen van vragenlijsten, en anonimiteit van deelnemers gegarandeerd om sociaalwenselijkheid te verminderen

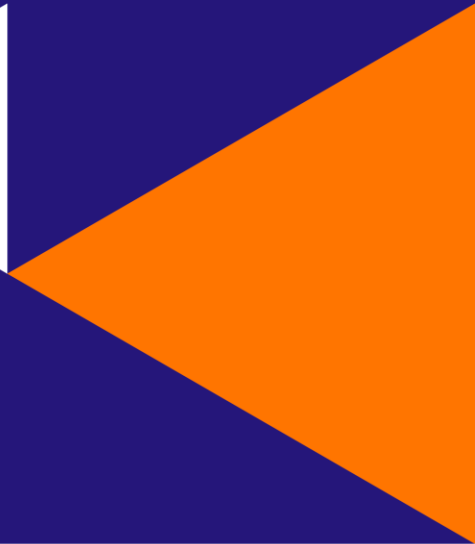
2.3 Kenmerken van deelnemers

	NL Populatie (n = 976)	Top 10% inkomen (n = 159)	Nederlandse Gouden Standaard (CBS)
Geslacht			
Man	51.6%	68.6%	50.6%
Vrouw	48.4%	31.4%	49.4%
Leeftijd			
19-29	15,1%	0%	18.98%
30-39	16,2%	7.7%	15.48%
40-49	16,0%	28.2%	15.38%
50-59	19,1%	30.8%	18.18%
60-69	16,0%	23.9%	15.18%
70+	17,7%	9.4%	16.18%
Opleiding			
Geen onderwijs/Basisonderwijs	8.9%	0%	8.49%
LBO / VBO / VMBO (kader- en beroepsgerichte leerweg) / MBO 1	10.3%	0.9%	11.99%
MAVO / eerste 3 jaar HAVO en VWO / VMBO (theoretische en gemengde leerweg)	6.4%	1.7%	6.09%
MBO 2, 3, 4 of MBO oude structuur	32%	2.6%	32.87%
HAVO en VWO bovenbouw / HBO-/WO-propedeuse	9.9%	8.5%	9.29%
HBO-/WO-bachelor of kandidaats	20.6%	27.4%	19.98%
HBO—WO-master of doctoraal	11.9%	59%	11.29%

2.3 Kenmerken van deelnemers

	NL Populatie (n = 976)	Top 10% inkomen (n = 159)	Nederlandse Gouden Standaard (CBS)
Regio			
Drie grote gemeenten + randgemeenten	15.8%	14.4%	15.90%
West (Utrecht, Noord-Holland, Zuid-Holland)	21.6%	23.3%	29.50%
Noord (Groningen, Friesland, Drenthe)	17.7%	3.1%	10.00%
Oost (Overijssel, Gelderland, Flevoland)	20.4%	17%	20.90%
Zuid (Zeeland, Noord-Brabant, Limburg)	24.4%	15.7%	23.70%

3. Resultaten

Thema 1: Zorgen om klimaatverandering

Hoeveel zorgen hebben deelnemers om klimaatverandering?

We vroegen deelnemers hoeveel zorgen ze zich maken over klimaatverandering.

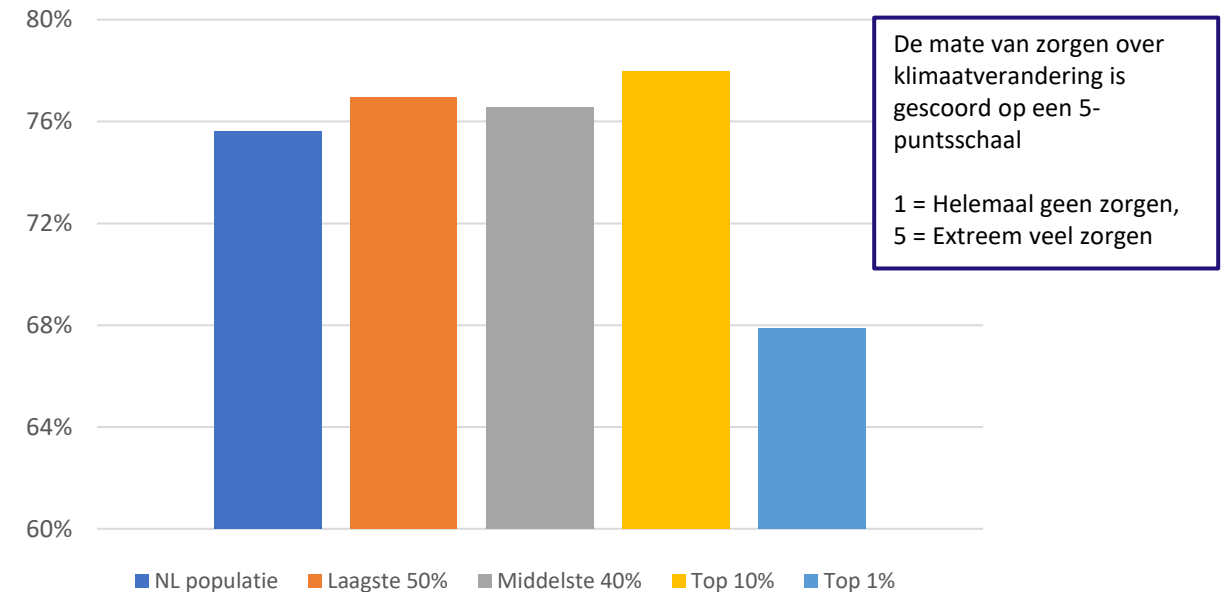
75.6% van de deelnemers maakt zich zorgen over klimaatverandering, waarvan 45.2% enige zorgen, 27.4% veel zorgen en 3.4% extreem veel zorgen.

Dit percentage van 75.6% komt overeen met eerdere onderzoeken naar zorgen over klimaatverandering.^{1,2} waaruit blijkt dat zo'n 70-80% van de Nederlanders zich zorgen maken over klimaatverandering.

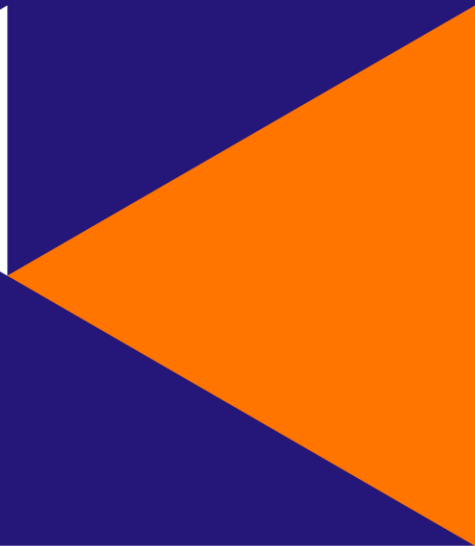
Als we kijken naar verschillen tussen inkomensgroepen zien we dat de top 10% inkomensgroep zich iets meer zorgen maakt dan andere groepen (78%). De top 1% inkomensgroep lijkt zich veel minder zorgen te maken over klimaatverandering (67.9%). Let op: Deze groep is te klein om harde uitspraken over te doen (n = 28).

In hoeverre vertalen deze zorgen zich naar duurzaam gedrag en de bereidheid om te veranderen? Bij thema 3 (Huidig gedrag en sociale normen) en thema 4 (Veranderbereidheid - vrijwillig en via regulerend beleid) gaan we daar dieper op in.

Zorgen over klimaatverandering
– tussen inkomensgroepen

Thema 2: Percepties van rol(len)

Welke acties noemen deelnemers waarmee ze kunnen bijdragen aan het tegengaan van klimaatverandering?

We vroegen deelnemers wat, kijkend naar hun eigen leven, volgens hen drie dingen zijn die zij kunnen doen om klimaatverandering tegen te gaan. 1124 deelnemers hebben samen 2640 acties genoemd.

Uit de literatuur blijkt dat er vijf rollen van belang zijn voor impactvolle klimaatactie: consument, investeerder, rolmodel, deelnemer in organisatie en burger.⁴

Deelnemers denken vooral vanuit de consumentenrol. 95% van de genoemde acties vallen binnen de rol van consument. Daarna volgt de rol van burger met bijna 3% (2,96%) van genoemde acties die burger-gerelateerd zijn. Activiteiten die passen bij de rollen deelnemer in organisatie en investeerder worden zeer zelden genoemd: 5 en 2 keer. Activiteiten die passen bij de rol van rolmodel worden helemaal niet genoemd

Binnen de consumentenrol vallen gedragingen in de domeinen voeding, vervoer, energie & wonen, kleding en circulariteit. Gedragingen die passen bij de rol van burger zijn o.a. stemmen, demonstreren, en het vergroenen van je tuin.

Binnen welke rollen vallen de genoemde acties?

Rol	# acties	% / totaal
Consument	1968	95,44%
Burger	61	2,96%
Deelnemer in organisatie	5	0,24%
Investeerder	2	0,10%
Rolmodel	0	0,00%
Meerdere rollen	10	0,48%
Anders	16	0,78%

Welke acties noemen deelnemers waarmee ze kunnen bijdragen aan het tegengaan van klimaatverandering?

De genoemde acties in de rol van consument vallen vooral binnen de domeinen energie & wonen (35.06%) en vervoer (31.78%). Daarna volgen circulariteit (14.89%) en voeding (10.78%).

In de top 10 van meest genoemde acties worden diverse acties genoemd met veel impact, zoals minder autorijden of meer fietsen, minder vlees eten, minder of niet vliegen, of de woning verduurzamen. Het valt op dat er ook acties in de top 10 staan met een relatief kleine klimaatimpact, zoals afval scheiden (op plek 2) en minder water gebruiken (op plek 9).

Daarnaast staan sommige acties met hoge impact niet op de radar van de deelnemers. Kleiner wonen wordt maar één keer genoemd, terwijl dit bijzonder veel impact heeft. Ook 'spullen' staat met 2.16% van de genoemde acties (minder spullen kopen, tweedehands spullen kopen, langer mee doen) niet in de top 10. Uit onderzoek blijkt dat spullen gezamenlijk de grootste negatieve klimaatimpact vormen van de Nederlander, wanneer je de verborgen impact meeneemt.¹² De verborgen impact bestaat voornamelijk uit de CO₂-uitstoot die veroorzaakt wordt door productie en transport van de spullen. Een van die mogelijke spullen, meubels kopen van milieuvriendelijk/gerecycled materiaal, is eveneens een significant impactvolle gedraging, en wordt net als kleiner wonen slechts één keer genoemd.

Een niet consument-gerelateerde activiteit, zoals het voeren van een klimaatgesprek – wat als impactvol wordt beschouwd¹³ - wordt maar zes keer genoemd.

Wat weten deelnemers eigenlijk over de impact van klimaatacties? Lees meer hierover op [pagina 38](#).

Binnen **welke consumentendomeinen** vallen de genoemde acties in de rol van consument?

Consumentendomein	# acties	% / totaal
energie & wonen	683	35,06%
vervoer	619	31,78%
circulariteit	290	14,89%
voeding	210	10,78%
multi	133	6,83%
kleding	13	0,67%

De **top 10** genoemde klimaatacties:

Concreet gedrag	%
1. Minder autorijden	10,3%
2. Afval scheiden	7,6%
3. Minder vlees	6,4%
4. Zonnepanelen	6,2%
5. Meer fietsen	5,9%
6. Minder vliegen	5,2%
7. Niet vliegen	3,7%
8. Isoleren	3,4%
9. Minder water	2,7%
10. Elektrisch rijden	2,7%

16 [12] Porcelijn, B. (2016). De verborgen impact. Alles wat je wilt weten én wat je kunt doen om eco-neutraal te leven. Think Big Act Now. Amsterdam.

[13] Hoffmann, T., Ye, M., Zino, L., Cao, M., Rauws, W., & Bolderdijk, J. W. (2024). Overcoming inaction: An agent-based modelling study of social interventions that promote systematic pro-environmental change. Journal of Environmental Psychology, 94, 102221.

In hoeverre verschillen de genoemde acties tussen inkomensgroepen?

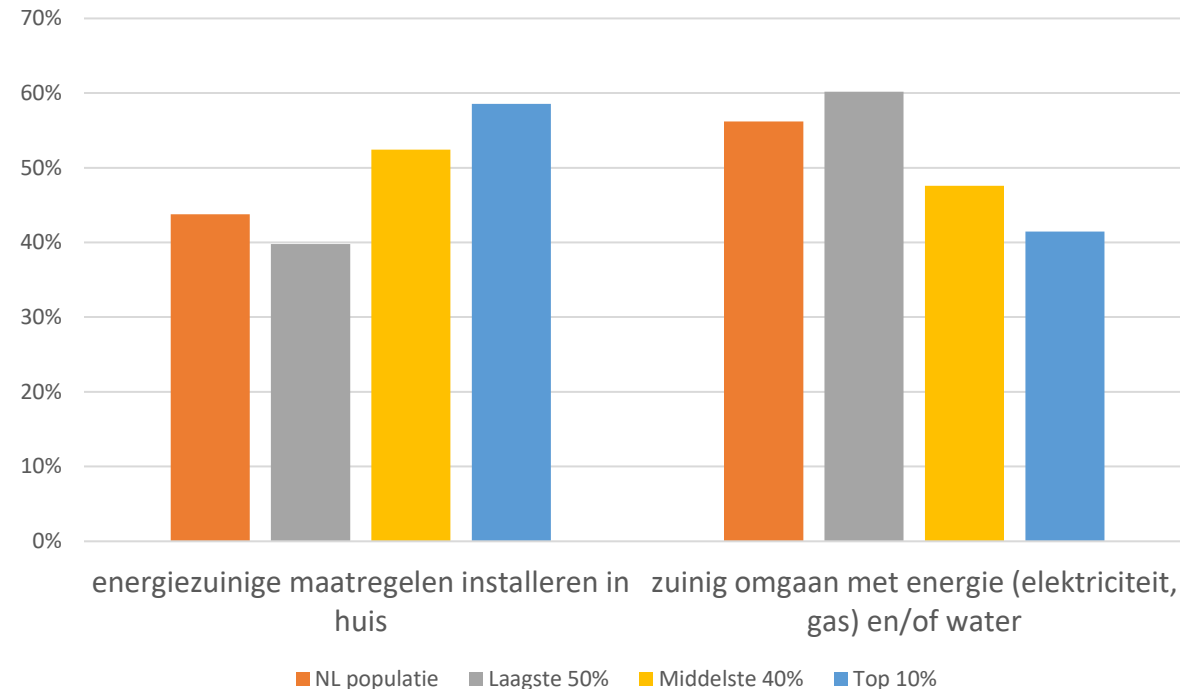
Als we de genoemde acties om klimaatverandering tegen te gaan vergelijken tussen inkomensgroepen valt met name op dat financiële middelen invloed lijken te hebben op welke duurzame gedragingen genoemd worden.

Binnen het domein 'energie & wonen' richt de laagste 50% inkomensgroep zich vaker dan de 10% inkomensgroep op zuinig omgaan met energie en/of water (minder verwarmen, minder douchen); respectievelijk 56.2% vs. 41.5%. Duurzaam gedrag van de lage en middeninkomens lijkt vaker vanuit noodzaak te ontstaan – een krappe beurs – dan vanuit duurzaamheidsoverwegingen.

De top 10% inkomensgroep is meer dan de laagste 50% inkomensgroep bezig met de woning te verduurzamen (zonnepanelen, isolatie, warmtepomp); respectievelijk 58.5% vs. 43.8%.

Daarnaast valt op dat de laagste 50% inkomensgroep twee keer zo vaak acties in de burgerrol noemt dan de top 10% inkomensgroep (respectievelijk 3.52% vs. 1.75%). Voornamelijk het vergroenen van de tuin wordt genoemd.

% acties genoemd in consumentendomein energie & wonen
- tussen inkomensgroepen

Welke invloed ervaren deelnemers in verschillende rollen?

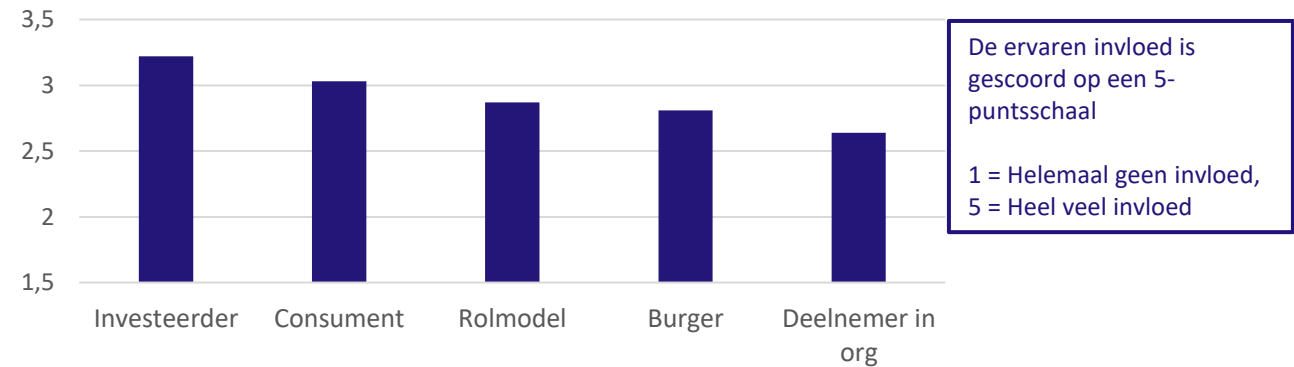
De deelnemers konden aangeven hoeveel invloed ze ervaren in vijf rollen waarmee veel klimaatimpact gemaakt kan worden:⁴ investeerder, consument, rolmodel, burger en deelnemer in organisatie.

De deelnemers ervaren de meeste invloed in de investeerdersrol (Gem. 3.22). 37.3% ervaart veel invloed en 7.9% heel veel invloed. Deze ervaren invloed is – zo zagen we al eerder - niet terug te zien in de genoemde acties. Investeren wordt maar twee keer genoemd door de deelnemers.

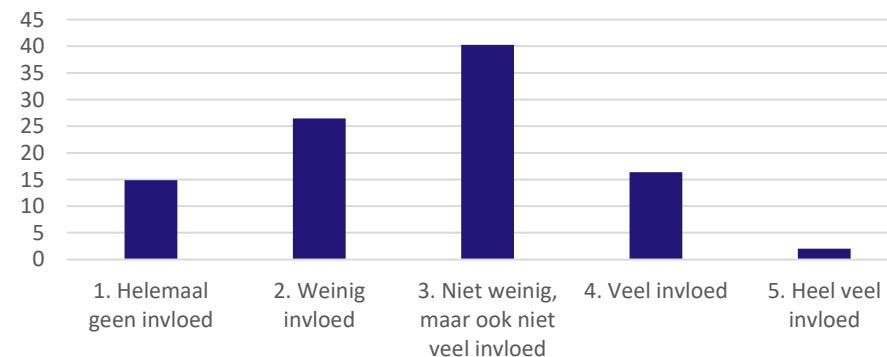
De consumentenrol staat op plek twee wat betreft ervaren invloed (Gem. 3.03) en deze activiteiten worden ook veel genoemd. Rolmodel en burger volgen met een gemiddelde van 2.87 en 2.81.

De rol met de laagste waargenomen invloed is die van deelnemer in organisatie (Gem. 2.64). Het lijkt erop dat de deelnemers de invloed onderschatten die ze via hun werk hebben. 14.9% ervaart helemaal geen invloed, 26.4% geen invloed, en 40.3% niet weinig maar ook niet veel invloed. Maar 18.4% van de deelnemers ervaart veel of heel veel invloed.

Gemiddelde waargenomen invloed per rol
– NL populatie

Waargenomen invloed als deelnemer van organisatie – NL populatie

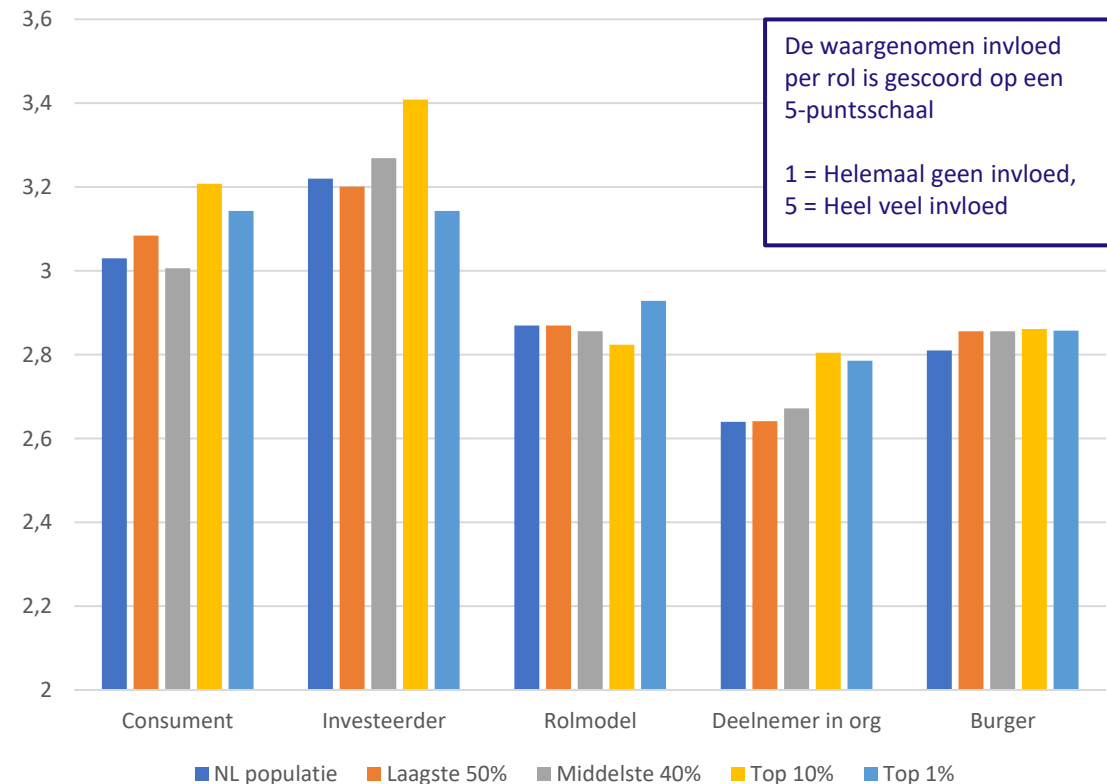
In hoeverre verschilt de waargenomen invloed per rol tussen inkomensgroepen?

Als we kijken naar verschillen tussen inkomensgroepen valt het op dat de top 10% inkomensgroep relatief veel invloed lijkt te ervaren als consument, investeerder en deelnemer in organisatie. Die relatief hoog ervaren invloed weerspiegelt mogelijk hun grotere financiële middelen als consument en investeerder, en hogere posities in organisaties waarin ze ook daadwerkelijk meer invloed hebben.

Inkomensgroepen lijken geen verschil te ervaren in hun invloed als rolmodel. Een mogelijke verklaring is dat men niet bewust is van de mogelijkheid dat ze een rolmodel voor anderen zijn. Je kunt bijvoorbeeld ook rolmodel zijn in andere rollen dan consument, zoals als werknemer, werkgever, of burger.

Naast geen verschil in waargenomen invloed als rolmodel, lijkt er in de rol van burger ook weinig verschil te zijn tussen inkomensgroepen.

Gemiddelde waargenomen invloed per rol – tussen inkomensgroepen

Wat denken deelnemers dat de relatieve invloed is van de overheid, het bedrijfsleven en burgers om klimaatverandering tegen te gaan?

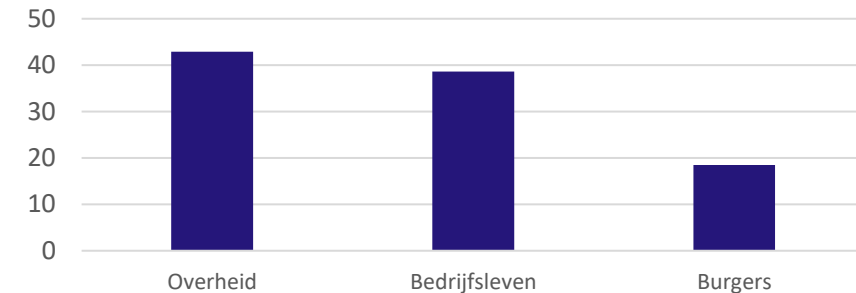
De overheid, het bedrijfsleven en burgers kunnen alle drie een rol spelen bij het tegengaan van klimaatverandering. We vroegen deelnemers wat ze denken dat de relatieve invloed is van deze drie groepen op het tegengaan van klimaatverandering. Deelnemers gaven een inschatting in percentages van de verdeling van invloed op het tegengaan van klimaatverandering over de drie groepen (optellend tot 100%).

De deelnemers zien gemiddeld de grootste invloed voor de overheid (43%) en daarna het bedrijfsleven (39%). Burgers scoren relatief laag, met maar 18% van de totale invloed op het tegengaan van klimaatverandering. De top 10% inkomensgroep ziet in vergelijking met de laagste 50% inkomensgroep meer invloed voor de overheid (44.2% vs. 41.3%) en minder invloed voor het bedrijfsleven (36.2% vs. 40%).

Kijkend naar andere onderzoeken is het opvallend dat de waargenomen relatieve invloed van burgers door deelnemers in deze studie zo laag scoort. Gedragsverandering heeft volgens het IPCC, het klimaatpanel van de VN, een aandeel van 40-70% in het versnellen van de transitie,¹¹ en consumenten hebben meer slagkracht dan ze vaak denken.¹⁴ 60% van de finale besteding van het wereldwijde bruto binnenlands product (bbp) wordt uitgegeven door consumenten. We stemmen iedere dag meerdere keren met onze portemonnee.

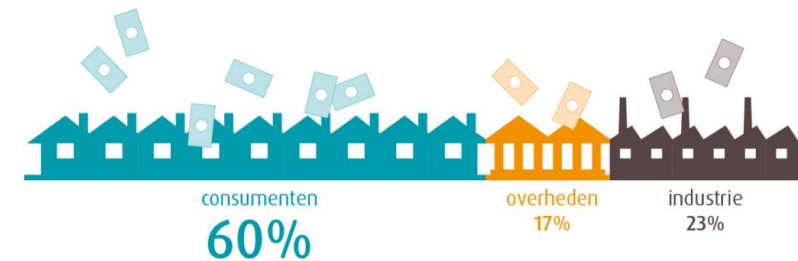
Als we onszelf vooral als consument zien, en de consument heeft meer slagkracht dan we denken, dan ligt daar een groot potentieel voor verandering. Bovendien vervullen we naast consument nog vier andere rollen met veel slagkracht: investeerder, rolmodel, deelnemer in organisatie en burger.

Relatieve waargenomen invloed van overheid, bedrijfsleven, en burgers – NL populatie

CONSUMENT HEEFT SLAGKRACHT

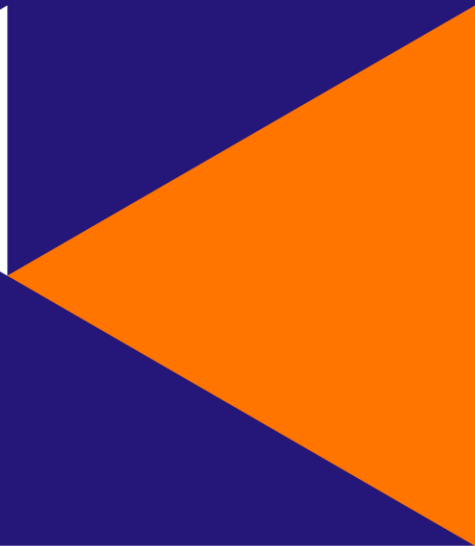
Finale bestedingen van het wereldwijde bbp

BRON: VN, UNEP 2016

©Babette Porcelijn | Het happy 2050 scenario | Think Big Act Now

Thema 3: Huidig gedrag, descriptieve norm en samenlevingsnorm

Hoe duurzaam gedragen deelnemers zich?

Vlees eten bij de warme maaltijd

Eten en drinken vormen zo'n 22% van de voetafdruk van Nederlandse huishoudens.¹⁵ De consumptie van vlees, en met name rundvlees vormt een groot deel van die uitstoot.

We vroegen deelnemers hoe vaak ze vlees eten bij de warme maaltijd. 78% van de deelnemers eet vaker dan 3 of 4 dagen vlees bij de warme maaltijd.

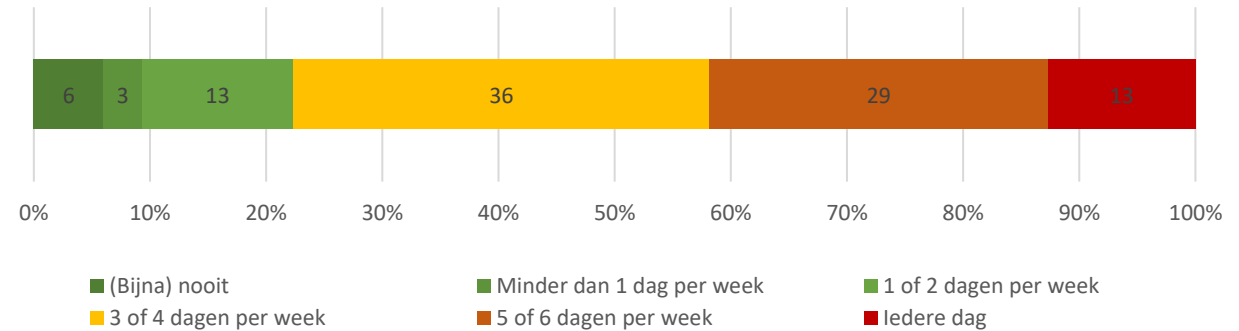
Milieu Centraal heeft berekend dat je 530 kg CO₂ kunt besparen door meestal vegetarisch te eten en 1 keer per week vlees of vis, in plaats van 6 keer per week vlees of vis te eten.

Nieuwe kleding & schoenen

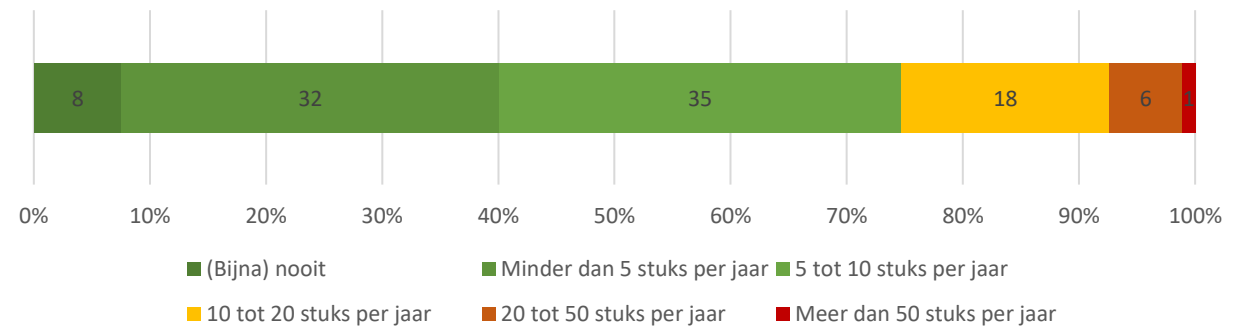
Zo'n 3% van de CO₂-uitstoot van huishoudens komt door aanschaf van nieuwe kleding en/of schoenen.

We vroegen deelnemers hoe vaak ze nieuwe kleding en/of schoenen kopen. 35% zegt 5 tot 10 stuks kleding per jaar te kopen. 18% geeft aan 10 tot 20 stuks kleding per jaar aan te schaffen.

Zeggedrag vlees eten bij warme maaltijd - NL populatie

Zeggedrag kleding kopen - NL populatie

Hoe duurzaam gedragen deelnemers zich?

Vliegen

Vliegen zorgt gemiddeld voor ongeveer 9% van de CO₂-voetafdruk van huishoudens. Op het eerste oog lijkt dat mee te vallen, maar dit is het gemiddelde en dus verdeeld over alle Nederlandse huishoudens. We vroegen deelnemers hoe vaak ze vliegen. 54% vliegt (bijna) nooit. Dat houdt dus in dat een relatief kleine groep verantwoordelijk is voor de CO₂ uitstoot door vliegen.

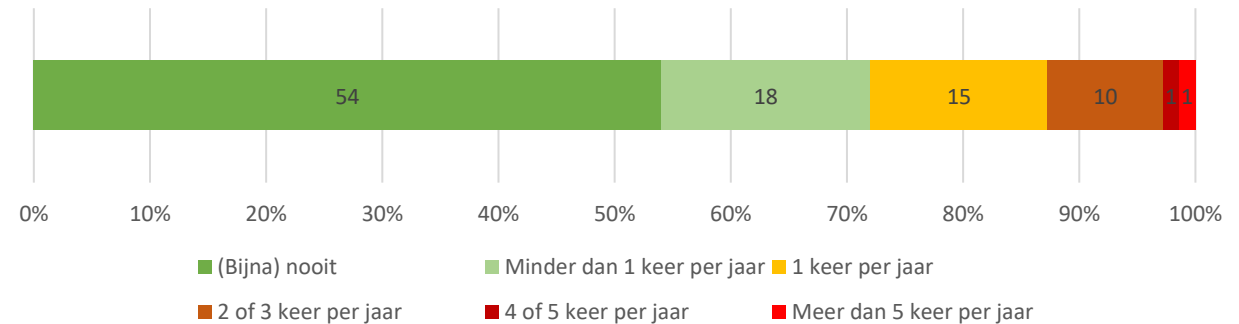
Een vliegreis maken zorgt direct voor een grote klimaatimpact. Zo stoot je met een retourtje Thailand al 4.800 kilo CO₂ uit. Dat is meer dan de helft van de jaarlijkse voetafdruk van de gemiddelde Nederlander. Met een citytrip naar Berlijn met de bus of trein – in plaats van met het vliegtuig – bespaar je al 400 kilo CO₂.

Autobezit en type brandstof

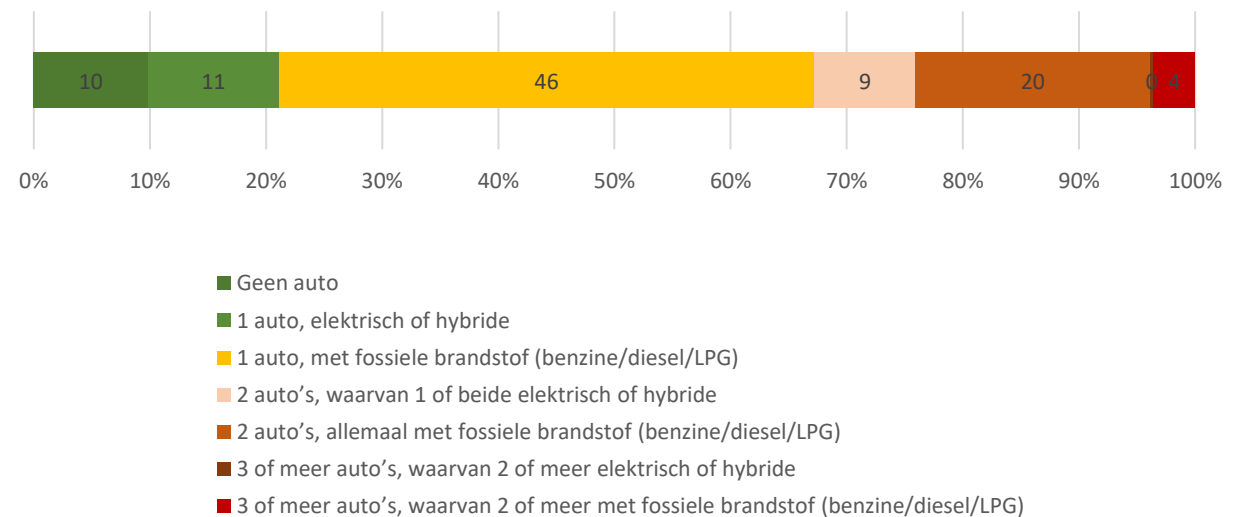
22% van de klimaatbelasting van je huishouden komt door reizen met de auto, fiets of het OV. Het vervoersmiddel dat je kiest maakt daarbij een groot verschil. Gebruik van een auto die op fossiele brandstof rijdt (benzine, diesel of LPG) heeft een aanzienlijk hogere impact dan reizen met de trein of met de fiets.

We vroegen deelnemers hoeveel auto's ze bezitten met hun huishouden en met welk type brandstof (elektrisch, hybride, of fossiel: benzine, diesel of LPG). De meeste deelnemers bezitten 1 auto (57%), waarvan 11% elektrisch of hybride en 46% met fossiele brandstof. 70% van de deelnemers heeft minstens 1 auto die op fossiele brandstof rijdt.

Zeggedrag vliegen - NL populatie

Zeggedrag autobezit en type brandstof - NL populatie

Hoe duurzaam gedragen deelnemers zich?

Duurzaam meubelbezit

Meubels zijn een productgroep met een hoge impact. De Nederlandse meubelsector stoot jaarlijks 1.76 megaton CO₂-equivalenten uit. In Nederland wordt ieder jaar 250.000 ton aan meubels weggegooid, terwijl er jaarlijks 200.000 ton aan nieuwe meubels wordt gekocht. In de stad vormen meubels 50% van de vaste afvalstroom. Veel hiervan wordt verbrand. Volgens Milieu Centraal kost weggooiën van een meubel dat nog niet versleten is ongeveer zoveel elektriciteit als een gemiddeld huishouden in een half jaar gebruikt.

We vroegen deelnemers welk aandeel van de meubels dat ze bezitten ze denken dat duurzaam is (bijvoorbeeld tweedehands, gerepareerd en/of gemaakt van milieuvriendelijk/gerecycled materiaal). 31% heeft een aandeel van niet-duurzame meubelen van minder dan een kwart. 29% heeft helemaal geen duurzame meubelen

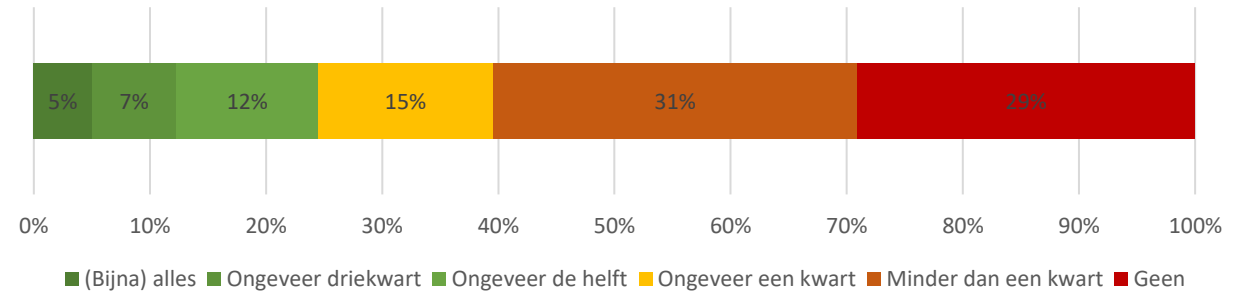
Woonoppervlakte

Hoe groot je woont heeft vaak een grote invloed op je voetafdruk, want het gaat meestal gepaard met meer materiaal- en energieverbruik.

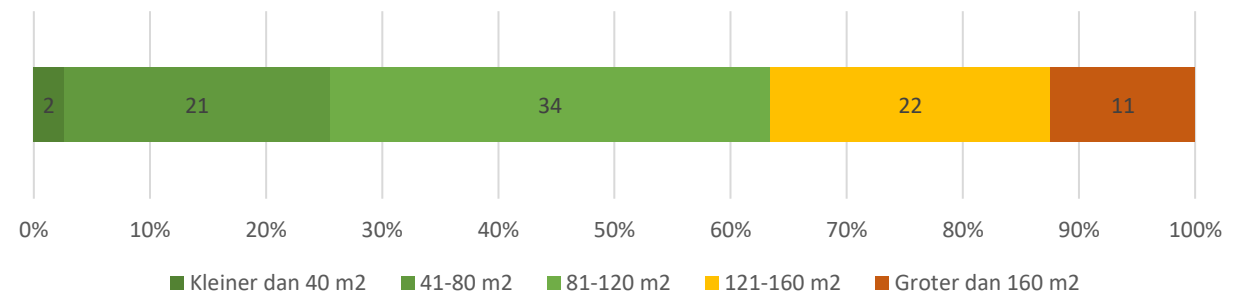
We vroegen deelnemers wat de woonoppervlakte van hun woning is. De meest voorkomende woonoppervlakte onder deelnemers is 81-120m² met 34%. De gemiddelde woonoppervlakte van deelnemers per persoon is 53m² en komt overeen met de cijfers van het CBS.¹⁶

Kleiner wonen is een van de meest impactvolle acties om klimaatverandering tegen te gaan. Milieu Centraal definieert klein wonen als max. 40m² per persoon, inclusief kinderen. 35% van de deelnemers woont kleiner dan 40m² per persoon. In grote steden is de gemiddelde woonoppervlakte per persoon doorgaans lager. Voor Amsterdammers is dit bijvoorbeeld 40m² per persoon.

Zeggedrag duurzaam meubelbezit - NL populatie

Zeggedrag woonoppervlakte - NL populatie

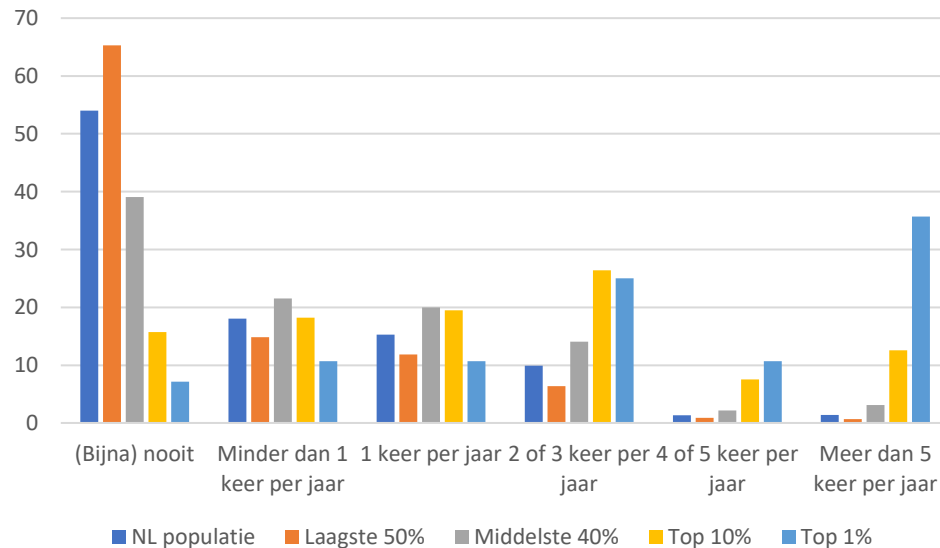

[16] <https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2018/22/woonoppervlakte-in-nederland#:~:text=Gemiddeld%20heeft%20een%20Nederlander%2053,persoon%20doorgaans%20kleiner%20dan%20daarbuiten.>

Hoe verschilt duurzaam gedrag tussen inkomensgroepen?

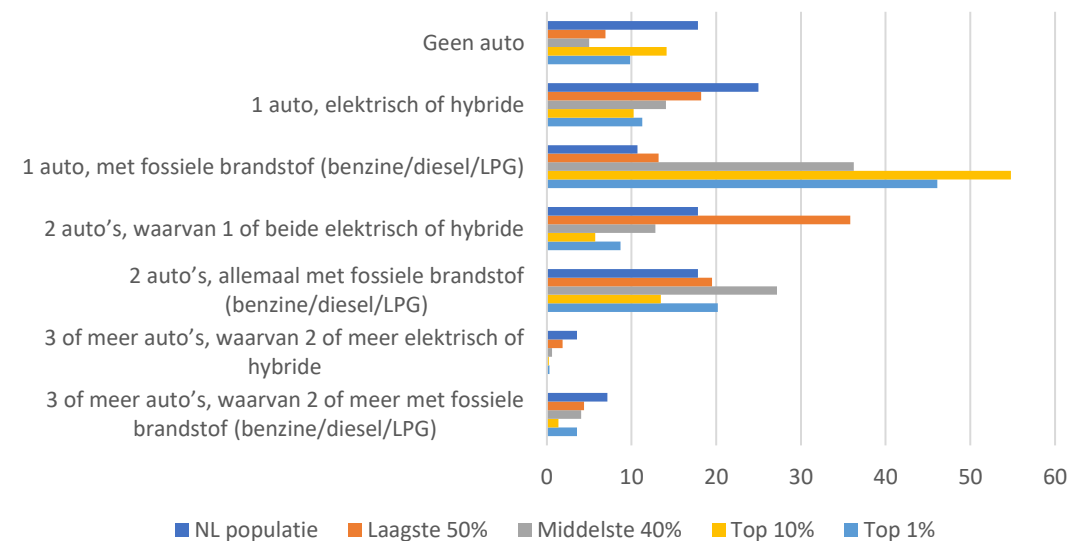
Als we duurzaam gedrag tussen inkomensgroepen vergelijken valt het op dat er grote verschillen zijn in **vlieggedrag**. Veel deelnemers in de laagste 50% en middelste 40% inkomensgroepen vliegen (bijna) nooit (65.3% en 39.1%). Dat is een flink contrast met de top 10% inkomensgroep; 26.4% van de deelnemers in deze groep vliegt 2 of 3 keer per jaar en 12.6% vaker dan 5 keer per jaar.

Zeggedrag vliegen – tussen inkomensgroepen

De top 10% inkomensgroep heeft gemiddeld meer **auto's** dan de laagste 50% inkomensgroep. Deelnemers uit de top 10% inkomensgroep bezitten vaker 2 of 3 auto's en rijden vaker elektrisch dan de deelnemers uit de laagste 50% inkomensgroep.

Zeggedrag autobezit en type brandstof - tussen inkomensgroepen

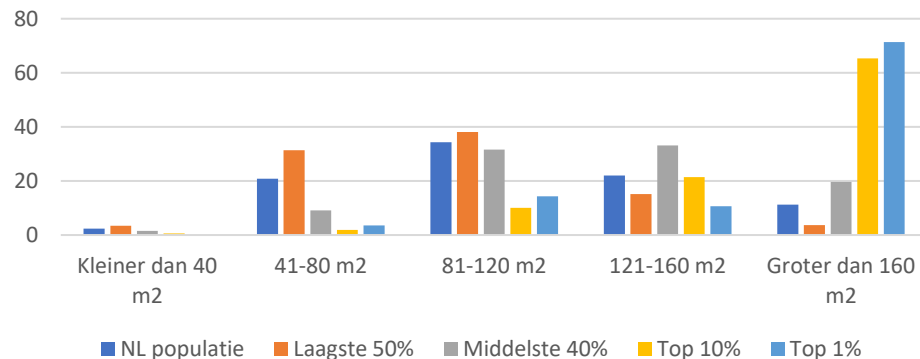

Hoe verschilt duurzaam gedrag tussen inkomensgroepen?

Verder zijn er grote verschillen tussen de inkomensgroepen in **woonoppervlakte**. Huishoudens in de laagste 50% inkomensgroep hebben voornamelijk woonoppervlaktes in de categorieën 41-80m² en 81-120m² (31,4% en 38,1%), terwijl 65.4% van de top 10% inkomensgroep meer dan 160m² woonoppervlakte heeft.

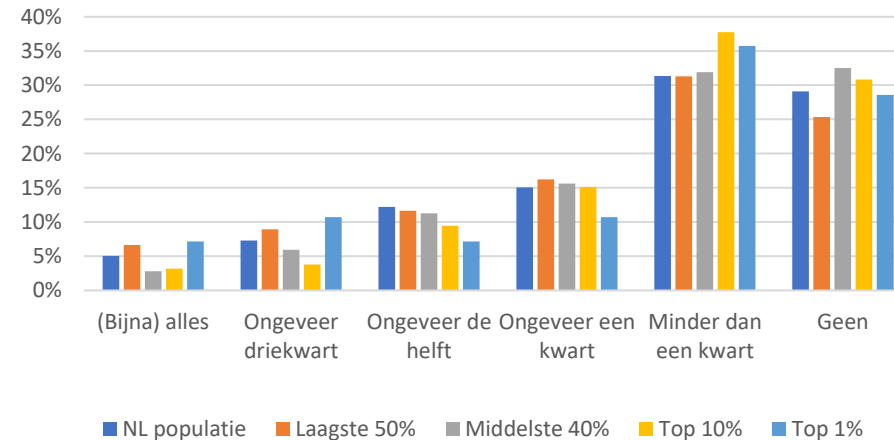
Het gemiddelde aantal vierkante meters per persoon voor de laagste 50%, middelste 40%, top 10% en top 1% inkomensgroepen is respectievelijk 48, 50.2, 65.7 en 64.6m². Let op: de bovenste categorie is 'Groter dan 160m²'. We hebben gerekend met een gemiddelde van 200m² voor die categorie. Mogelijk zijn de woonoppervlaktes van de top 10% en top 1% inkomensgroepen in werkelijkheid nog hoger.

Zeggedrag woonoppervlakte – tussen inkomensgroepen

De top 10% inkomensgroep heeft minder **duurzame meubels** dan de laagste 50% inkomensgroep. Bij de top 10% inkomensgroep heeft 68.6% van de deelnemers geen duurzame meubels of een aandeel van minder dan een kwart duurzame meubels vs. 56.6% bij de laagste 50% inkomensgroep

Zeggedrag duurzaam meubelbezit – tussen inkomensgroepen

Hoe duurzaam denken deelnemers dat ze zijn ten opzichte van hun directe omgeving?

We vroegen hoe duurzaam deelnemers denken dat de meeste mensen in hun directe omgeving, familie en vrienden, zich gedragen. Dit gemiddelde vergeleken we met het gemiddelde zeggedrag dat ze eerder gedeeld hadden.

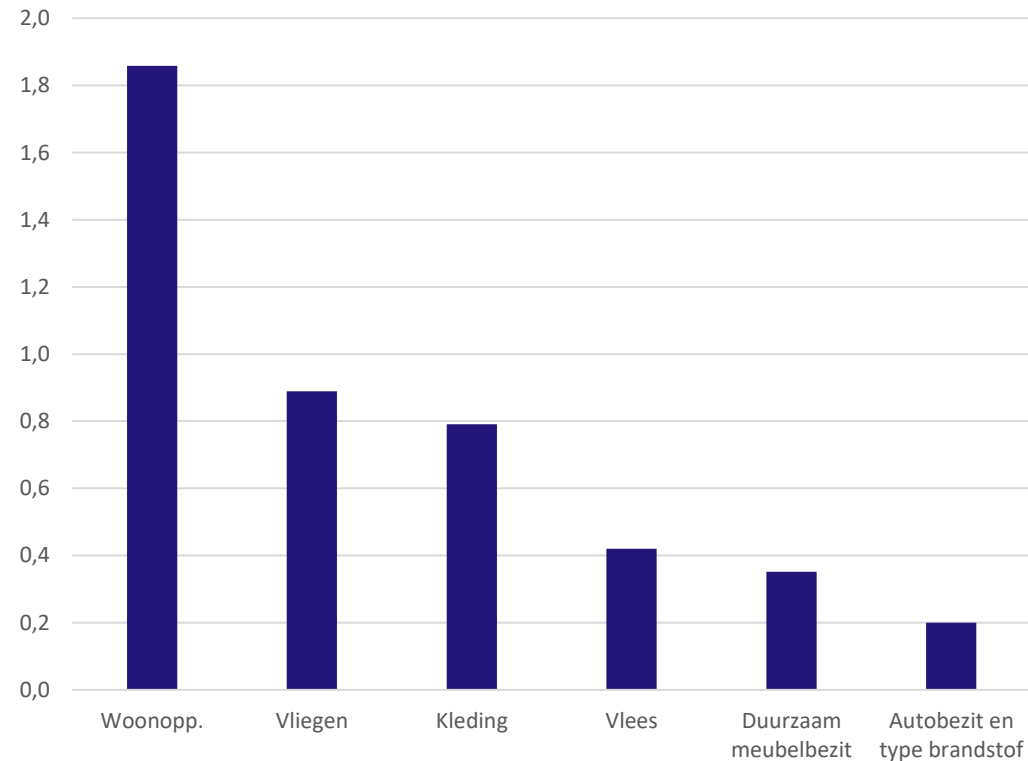
Gemiddeld genomen denken deelnemers zich duurzamer te gedragen dan hun familie en vrienden. In alle domeinen, maar met name bij woonoppervlakte, vliegen en kleding liggen de gemiddeldes van het huidige duurzame gedrag van de deelnemers (tot wel 1.85 punt) hoger in de vijfpuntsschaal dan hun inschatting van het duurzame gedrag van hun vrienden en familie .

Voor woonoppervlakte betekent dit verschil van 1.85 punt op de vijfpuntsschaal 74 m² per persoon verschil tussen eigen woonoppervlakte van deelnemers en hoe groot ze denken dat hun directe omgeving woont. Het eigen zeggedrag van vliegen zit tegen de 1 keer per jaar vliegen aan, terwijl men denkt dat hun directe omgeving 2 a 3 keer per jaar vliegt.

Hier is sprake van het **'above average effect'**. Statistisch gezien is het onmogelijk dat de meeste mensen zich duurzamer gedragen dan het gemiddelde van hun vrienden of familie. Mensen hebben een positief, maar vaak onrealistisch beeld van hun eigen vaardigheden, kenmerken en gedrag. Uit de literatuur is bekend dat mensen sneller geneigd zijn tot omlaag vergelijken bij morele vraagstukken, zoals migratie en klimaat.

Een te optimistisch beeld over hoe duurzaam iemand is in vergelijking met anderen kan leiden tot **'coasting'**: een verlaagde motivatie tot zelfverbetering als gevolg van een tevreden gevoel over eigen handelen. Mensen vinden dan dat ze al genoeg doen en stoppen met het verder verduurzamen van hun leefstijl.

Vershil descriptieve norm en zeggedrag
– NL populatie

Wat zijn verschillen tussen inkomensgroepen in de vergelijking van eigen duurzaam gedrag en de directe omgeving?

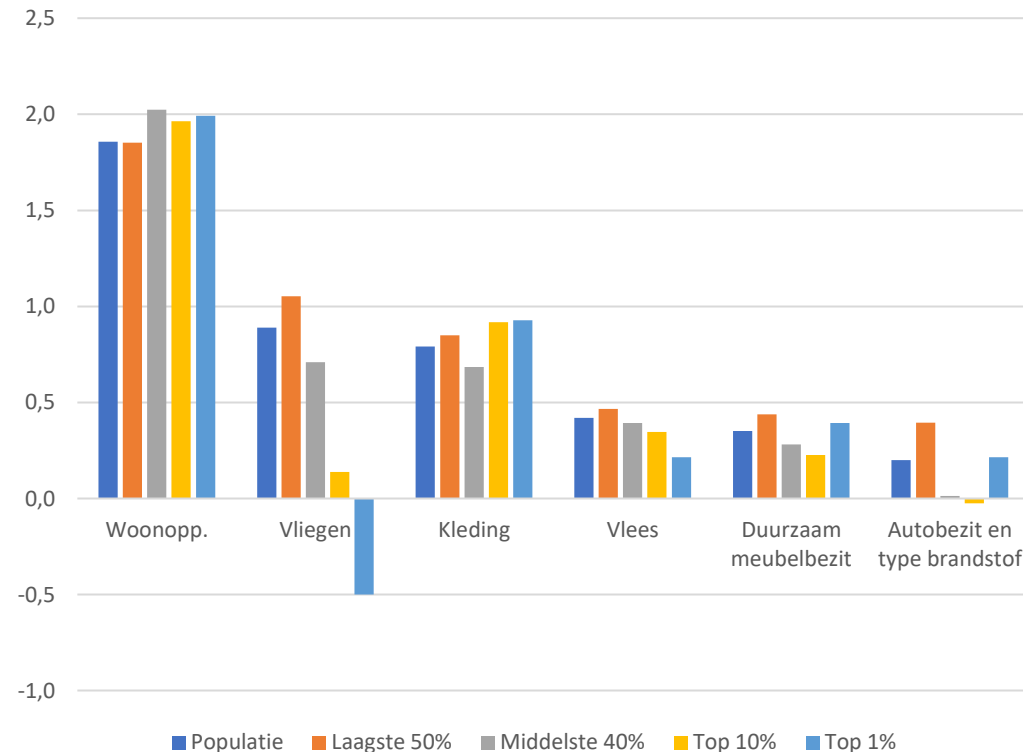
Als we kijken naar verschillen tussen inkomensgroepen in wat ze naar eigen zeggen zelf doen en het waargenomen gedrag in de directe omgeving (familie en vrienden) dan vallen twee dingen op.

Ten eerste zien we dat de top 10% en top 1% inkomensgroepen nog iets sterker het idee hebben dat ze **kleiner wonen** dan hun directe omgeving dan de laagste 50% inkomensgroep. Dat is opvallend, omdat mensen in de top 10% en top 1% inkomensgroep over het algemeen veel groter wonen dan in de laagste 50% inkomensgroep.

Ten tweede valt op dat het verschil tussen eigen gedrag en dat van anderen bij **vliegen** vooral geldt voor de laagste 50% en middelste 40% inkomensgroep. Zij zien hun directe omgeving een stuk vaker vliegen dan zichzelf. De top 10% inkomensgroep zien hun directe omgeving ongeveer even veel vliegen als zichzelf.

Het is heel waarschijnlijk dat de inschattingen van het eigen zeggedrag van de laagste 50% inkomensgroep voor vliegen en woonoppervlak reëel zijn, omdat mensen met een laag inkomen daadwerkelijk minder vliegen en vaker kleiner wonen.

Verskil zeggedrag en descriptieve norm
- tussen inkomensgroepen

In hoeverre schatten deelnemers de samenlevingsnorm van klimaatgedragingen goed in?

We vroegen deelnemers hoe duurzaam ze *denken* dat de meeste mensen in Nederland zich gedragen (oftewel de ‘waargenomen samenlevingsnorm’). Als we die inschatting vergelijken met de reële samenlevingsnorm (wat deelnemers in de representatieve steekproef van de Nederlandse populatie gemiddeld zeggen te doen) komen interessante verschillen naar voren.

Deelnemers lijken te onderschatten wat de reële samenlevingsnorm is met betrekking tot **woonoppervlakte, vliegen en kleding kopen**. Nederlanders lijken duurzamer te zijn dan gedacht wordt.

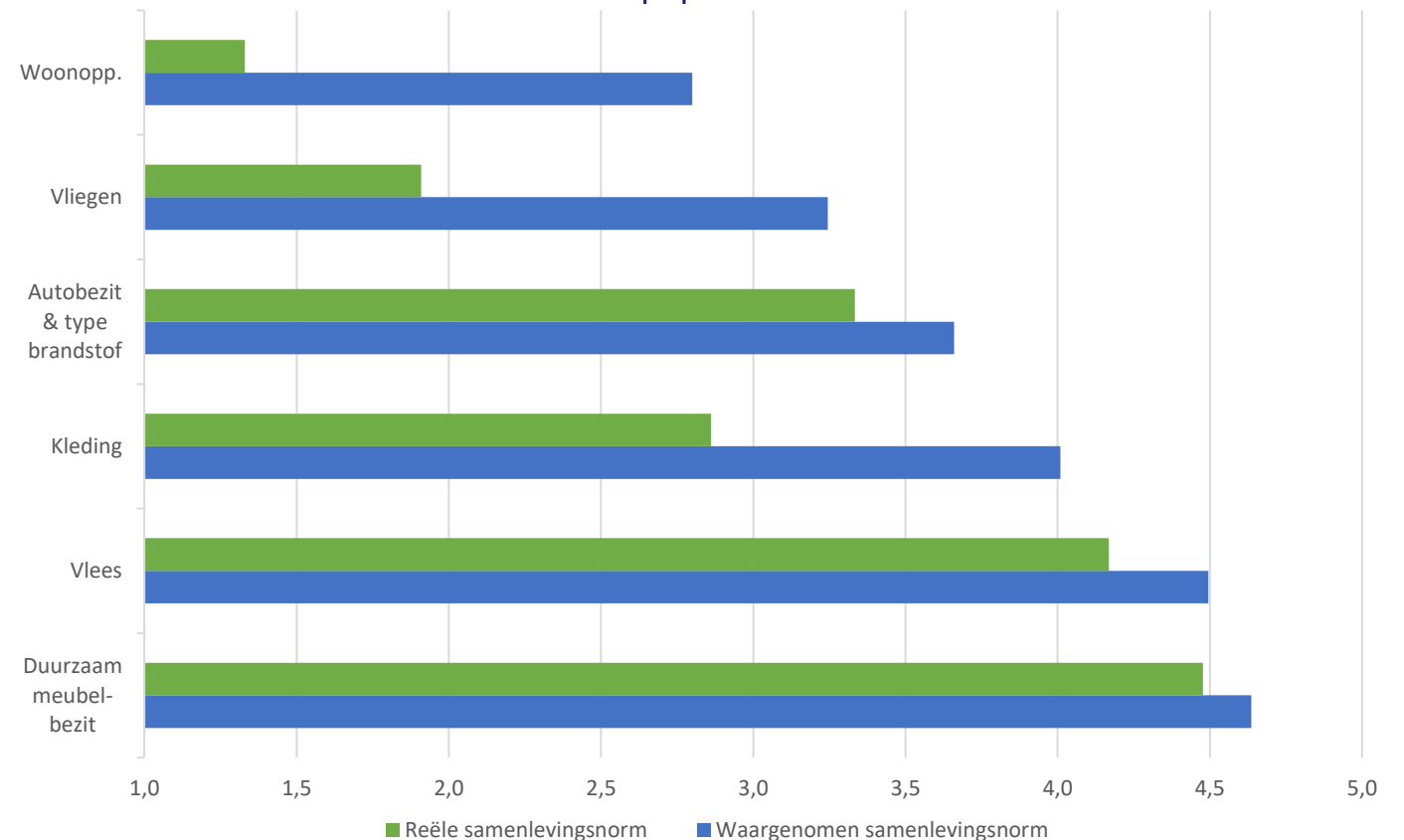
De deelnemers denken dat de meeste Nederlanders 112m² woonoppervlakte per persoon hebben, terwijl dat in feite 53m² is.

Verder lijken Nederlanders minder vaak te vliegen dan wordt gedacht. 54% van de deelnemers geeft aan bijna nooit te vliegen, terwijl maar 1.7% van de deelnemers denkt dat de meeste Nederlanders (bijna) nooit vliegen.

Bij woonoppervlakte, vliegen en kleding kopen lijkt sprake te zijn van vervaagd normbesef (ook wel ‘**pluralistic ignorance**’ genoemd). Mensen zijn onwetend over het duurzame gedrag van anderen. Een onderschatting van duurzaam gedrag kan een negatieve invloed hebben. Mensen hebben namelijk de neiging naar de norm toe te bewegen. Als we denken dat anderen bijvoorbeeld veel vliegen, dan vinden we het best oké om dat zelf ook (meer) te doen.

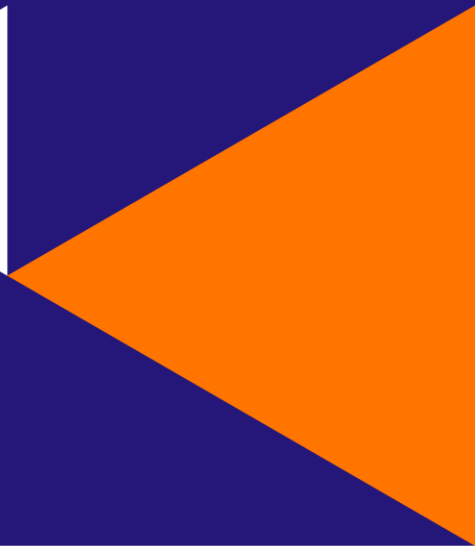
Deze pluralistic ignorance lijkt ook te spelen bij de top 10% inkomensgroep. Zij schatten bijvoorbeeld het aantal mensen dat vliegt te hoog in. Het kan zijn dat deze groep daarmee het eigen gedrag goed praat. Als anderen ook veel vliegen maakt het minder uit dat zij veel vliegen.

Besef van samenlevingsnorm voor 6 consumentengedragingen – NL populatie

Thema 4: Veranderbereidheid – Vrijwillig en via regulerend beleid

In welke mate zijn deelnemers bereid hun gedrag vrijwillig te veranderen?

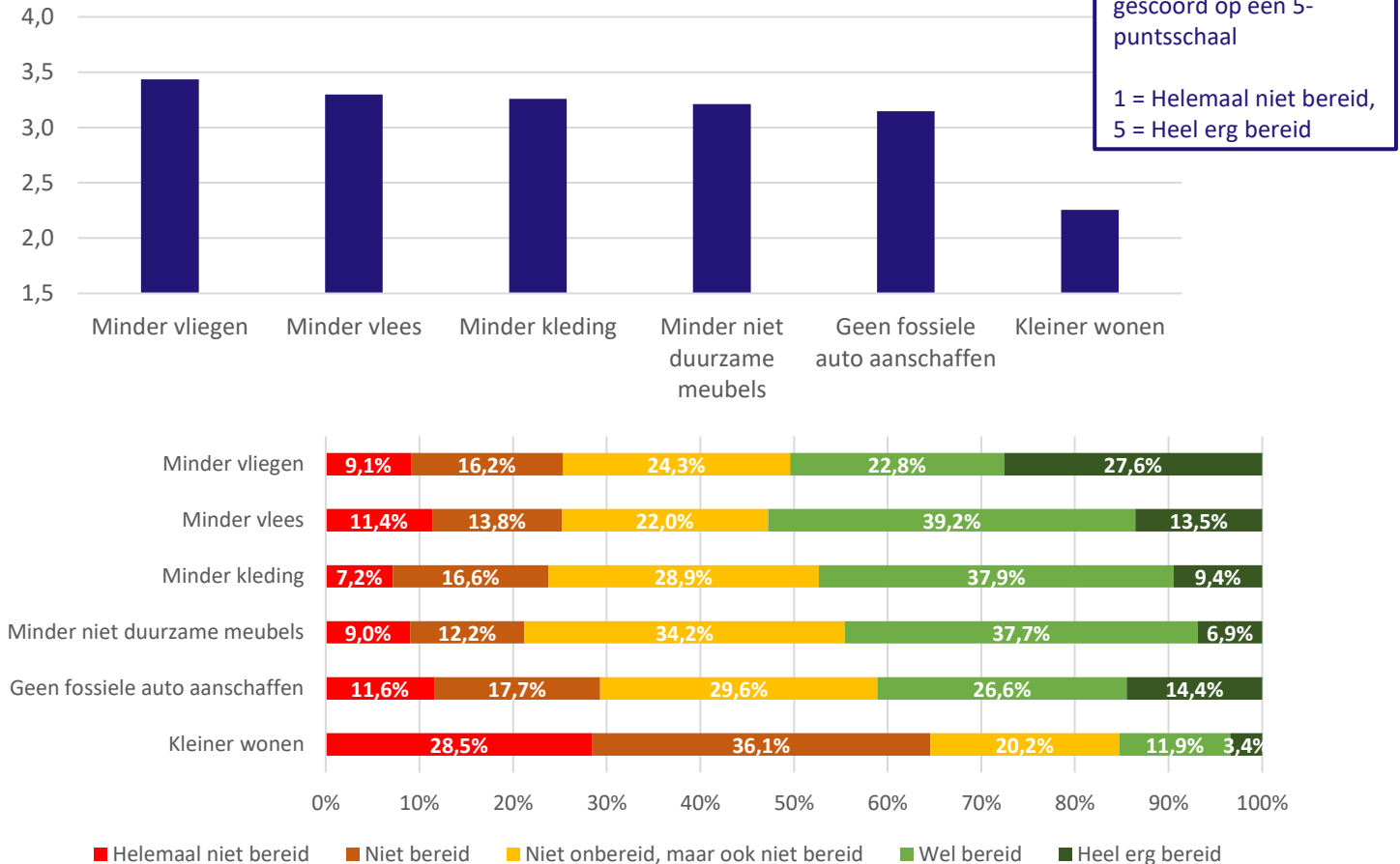
We vroegen deelnemers in welke mate ze bereid waren om de komende jaren klimaatbewust gedrag te vertonen wanneer de huidige situatie niet verandert (bijvoorbeeld de kosten, het aanbod, en in hoeverre het gedrag voor hen haalbaar is).

Binnen onze uitgevraagde set van impactvolle gedragingen zijn de deelnemers gemiddeld het meest bereid om vrijwillig **minder te vliegen** (Gem. 3.44). Dat kan deels verklaard worden doordat een zeer grote groep (bijna) nooit vliegt (54%). 50.4% is wel of heel erg bereid om minder te vliegen. 25.3% is daartoe niet of helemaal niet bereid. Er is een relatief grote middengroep van 24.3% die er enigszins neutraal in staat.

52.8% van de deelnemers is bereid om uit zichzelf **minder vlees te eten**, waarvan 13.5% heel erg bereid.

De bereidheid om vrijwillig **kleiner te wonen** (Gem. 2.26) is laag. 64.5% is niet bereid, waarvan 28.5% helemaal niet bereid. Kleiner wonen heeft bijzonder veel impact, vanwege de vermindering van materiaal- en energieverbruik.

Vrijwillige veranderbereidheid per consumentengedraging - NL populatie

Wat zijn verschillen tussen inkomensgroepen in veranderbereidheid tot duurzaam gedrag?

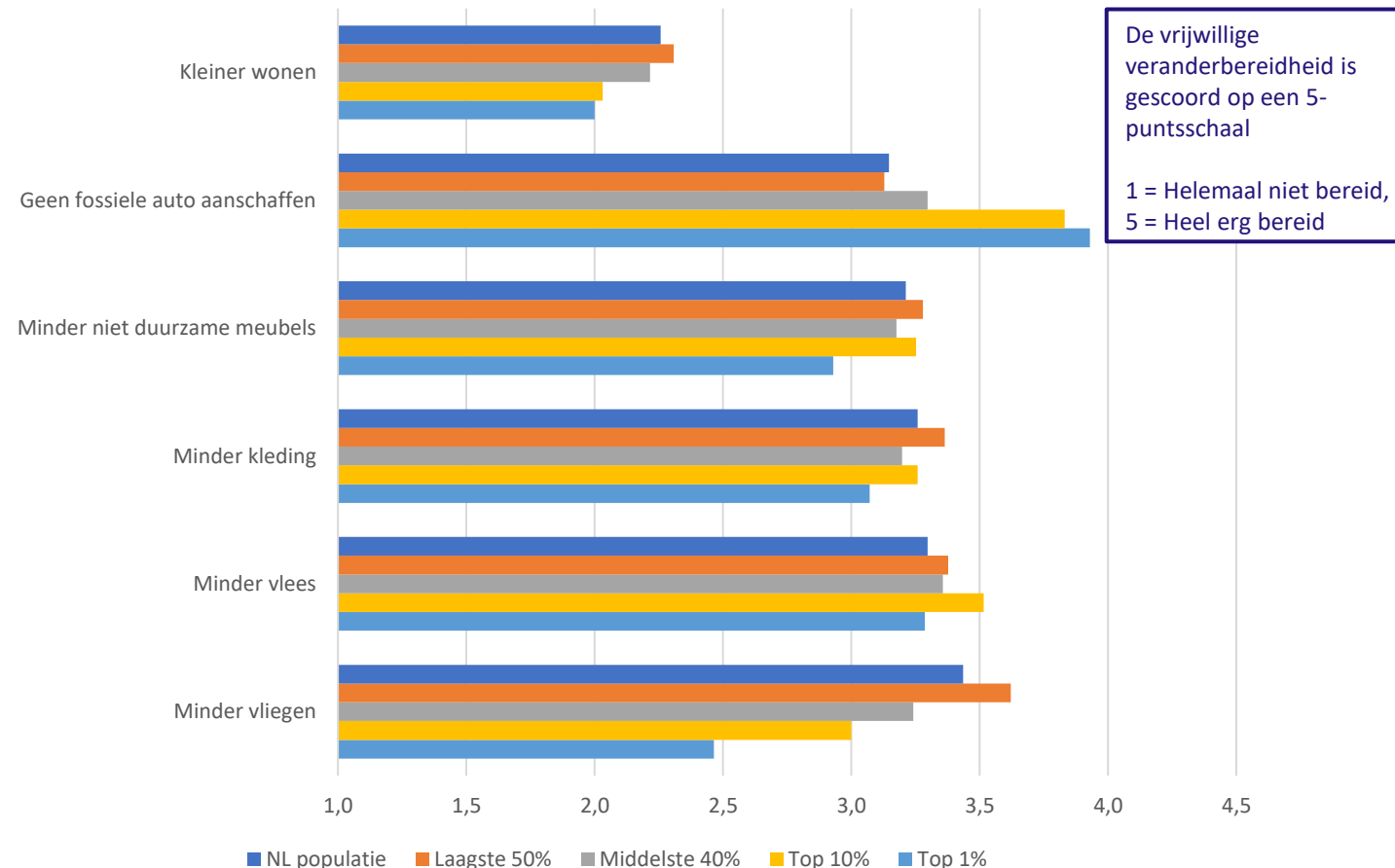
Kijkend naar inkomensverschillen valt het op dat de top 10% en top 1% inkomensgroepen relatief (heel erg) bereid zijn tot afzien van de aanschaf van een auto op fossiele brandstof (Gem. 3.83 en 3.94). Financiële middelen lijken hier een rol te spelen. Er is namelijk ook een relatief grote groep van de laagste 50% inkomensgroep die niet bereid is geen fossiele auto aan te schaffen (29.3%). Dat kan mogelijk komen doordat ze niet de financiële middelen hebben voor het alternatief. Elektrische auto's zijn anno 2024 duurder dan auto's die op fossiele brandstof rijden.

De top 10% en top 1% inkomensgroepen lijken daarnaast minder bereid om vrijwillig **kleiner te wonen en minder te vliegen** ten opzichte van de laagste 50% inkomensgroep. Dat is opvallend, omdat ze zich gemiddeld meer zorgen maken over klimaatverandering en ze vaker vliegen en groter wonen.

Er lijkt een patroon te zijn dat hoe meer men bepaald gedrag doet, hoe minder bereid men is het vrijwillig te veranderen. Waarschijnlijk omdat bij deze gedragingen het ervaren verlies het grootst is.

Daarnaast lijkt er een patroon dat de veranderbereidheid hoger is voor gedrag waar een alternatief voorhanden is. Zo kan de lagere veranderbereidheid van de top 10% inkomensgroep om minder te vliegen deels komen door de afwezigheid van goedkoper en sneller vervoer via trein. Ook voor kleiner wonen lijkt geen beschikbaar alternatief. Voor het niet aanschaffen van een auto met fossiele brandstof bestaat wel een andere optie. Men kan namelijk nog steeds een elektrische auto aanschaffen – mits ze daar het inkomen voor hebben. De top 10% inkomensgroep, die daar meer de middelen voor heeft, is meer bereid tot afzien van het kopen van een auto met fossiele brandstof.

Vrijwillige veranderbereidheid – tussen inkomensgroepen

Hoe open staan deelnemers voor regulerend klimaatbeleid?

We vroegen deelnemers zich voor te stellen dat de overheid een beleidsmaatregel doorvoert die een limiet of verbod stelt op klimaatonvriendelijk gedrag. Vervolgens konden ze kiezen welke limiet of welk verbod hun voorkeur heeft. Er waren zes antwoordopties oplopend in striktheid. Bijvoorbeeld bij de vraag over klimaatbeleid voor vliegen was antwoordoptie 1 'Maximaal 1 keer vliegen per drie jaar' en antwoordoptie 5 'Geen limiet'. Ook hadden deelnemers de mogelijkheid om 'geen mening' te antwoorden. De scores zijn in de grafiek omgekeerd, zodat een hoge score een sterkere steun weergeeft.

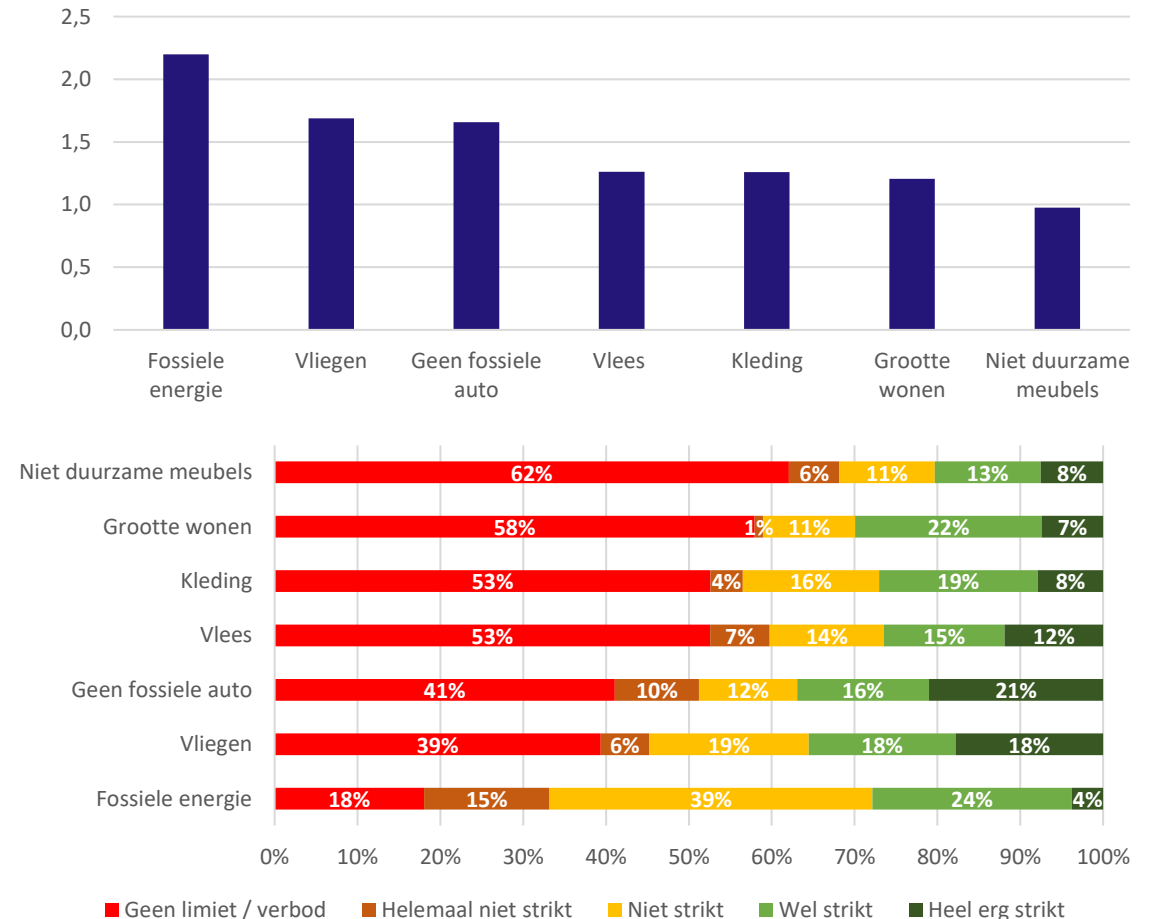
We voegden naast de zes specifieke gedragingen een zevende generieke klimaatgedraging toe: fossiele energie gebruiken. We vroegen deelnemers in hoeverre ze een beleidsmaatregel steunen die een limiet stelt aan het gebruik van fossiele energie (afhankelijk van het energielabel van hun woning, het aantal bewoners, en grootte van de woning). Hier waren de antwoordopties 1. Helemaal niet tot 5. Helemaal wel. 38.9% van de deelnemers staat er neutraal in (geel in de grafiek). 27.9% steunt een dergelijke beleidsmaatregel wel, waarvan 3.8% dit sterk steunt. 33.2% zegt de maatregel niet te steunen, waarvan 18% helemaal niet.

De andere zes domeinen hebben dezelfde antwoordopties en zijn dus makkelijker te vergelijken. De deelnemers staan het meeste open voor regulerend beleid op **vliegen** (Gem. 3.31) en **geen fossiele auto aanschaffen** (Gem. 3.34). 61% en 59% staat open voor een limiet of verbod in die domeinen. Een meerderheid dus.

Beleid dat een limiet stelt aan de **grootte van de woning** (Gem. 3.8) en de **aanschaf van niet-duurzame meubelen** (Gem. 4.02) is het minst populair in deze set. Respectievelijk slechts 42% en 38% van de deelnemers staat enigszins open voor regulerend beleid dat een limiet stelt in deze domeinen.

Er is mogelijk sprake van een **'self regulation paradox'**. Dat betekent dat deelnemers, ondanks dat ze zich niet duurzaam gedragen en niet bereid zijn vrijwillig te veranderen, wél openstaan voor regulerend beleid waardoor ze gedwongen worden gedrag te veranderen.

Steun regulerend klimaatbeleid – NL populatie

In hoeverre verschillen inkomensgroepen in hun steun voor regulerend klimaatbeleid?

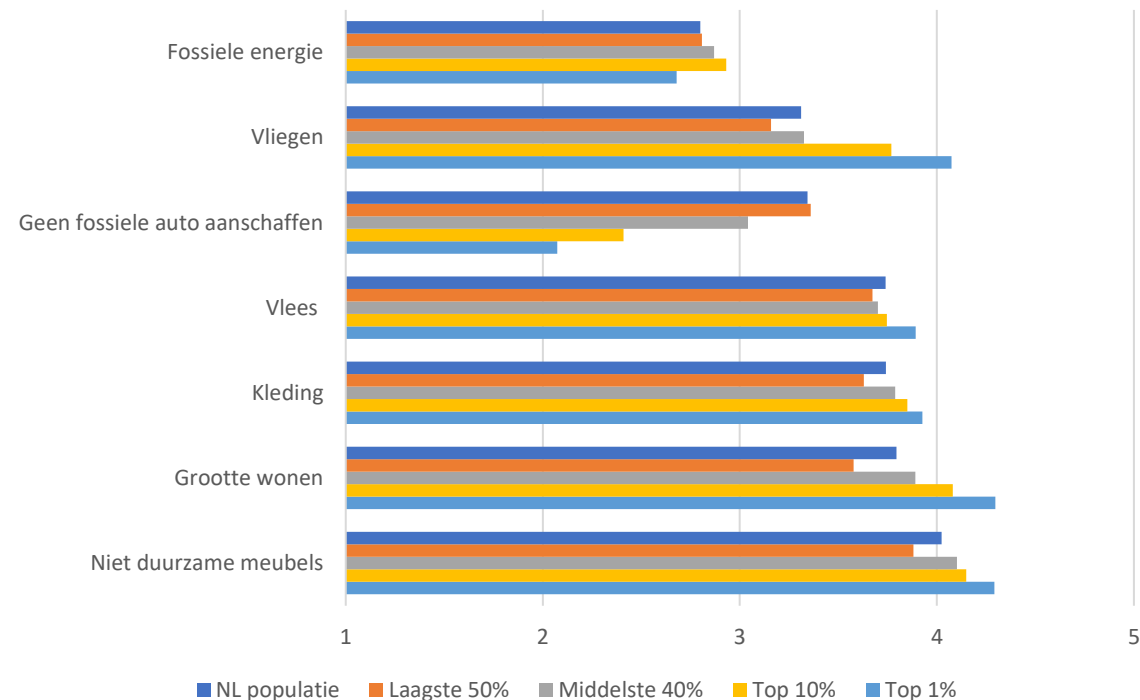
Tussen inkomensgroepen valt op dat de top 10% en top 1% groepen sterker beleid steunen dat een verbod stelt op de **aanschaf van nieuwe auto's met schadelijke uitstoot**. Hoe hoger de score, hoe hoger de steun voor regulerend beleid. 43% en 53% kiezen voor een verbod vanaf 2030. Dat is ruim twee keer zoveel als in de laagste 50% inkomensgroep (20%). Deze grote groep deelnemers is dus bereid strikter beleid (vanaf 2030) gericht op consumentengedrag te accepteren, dan het huidige beleid van de EU gericht op de industrie*.

De top 10% en top 1% steunen minder vaak beleid dat een limiet stelt aan het **reizen per vliegtuig** dan de laagste 50% en middelste 40% inkomensgroep. Respectievelijk 49% en 59% en willen geen limiet op vliegen, waar dat 34% bij de laagste 50% inkomensgroep is.

65% van de top 10% inkomensgroep en 74% van de top 1% inkomensgroep wil geen limiet op de **grootte van hun woning**, waar dat 51% is voor de laagste 50% inkomensgroep.

Het lijkt erop dat mensen regulerend beleid minder steunen naarmate ze het betreffende gedrag zelf vaker doen. Dat patroon zien we met name bij reizen per vliegtuig en bij groot wonen. Hier is mogelijk ook sprake van **'solution aversion'**, op het moment dat een oplossing écht dichtbij komt en we gekoesterd gedrag dreigen te verliezen, deinzen we terug.

Veranderbereidheid regulerend beleid – tussen inkomensgroepen

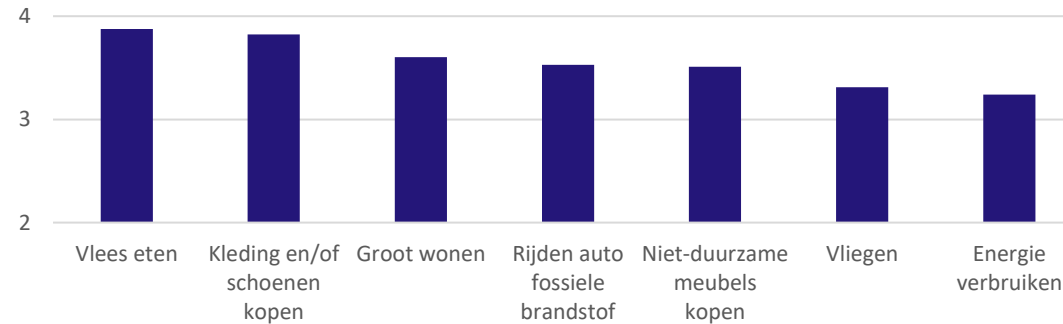
In hoeverre vinden deelnemers dat ze recht hebben op klimaatvriendelijk gedrag?

Voor alle klimaatgedragingen vroegen we deelnemers of ze die gewoon willen kunnen doen wanneer ze daar behoefte aan hebben. In de psychologie heet dat **'entitlement'**, oftewel het gevoel iets verdiend te hebben terwijl er weinig of niks voor gedaan is.

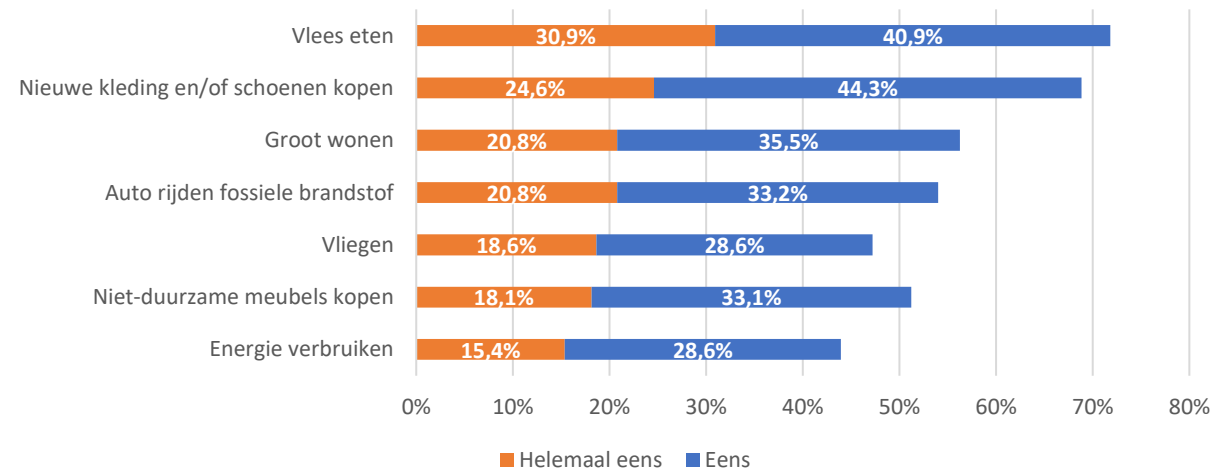
Het meeste entitlement wordt ervaren bij **vlees eten bij de warme maaltijd** (Gem. 3.88) en **kleding en/of schoenen kopen** (Gem. 3.82). 30.9% en 24.6% van de deelnemers is sterk van mening dat ze dat moeten kunnen doen als ze er zin in hebben.

Bij het **verbruiken van energie** ervaart de NL populatie het minste entitlement (Gem. 3.24). Een relatief kleine groep (15.4%) is sterk van mening dat ze hun behoefte om energie te verbruiken gewoon moeten kunnen vervullen.

Entitlement – NL populatie

Entitlement is gescoord op een 5-puntsschaal:
1 = Helemaal oneens
5 = Helemaal eens

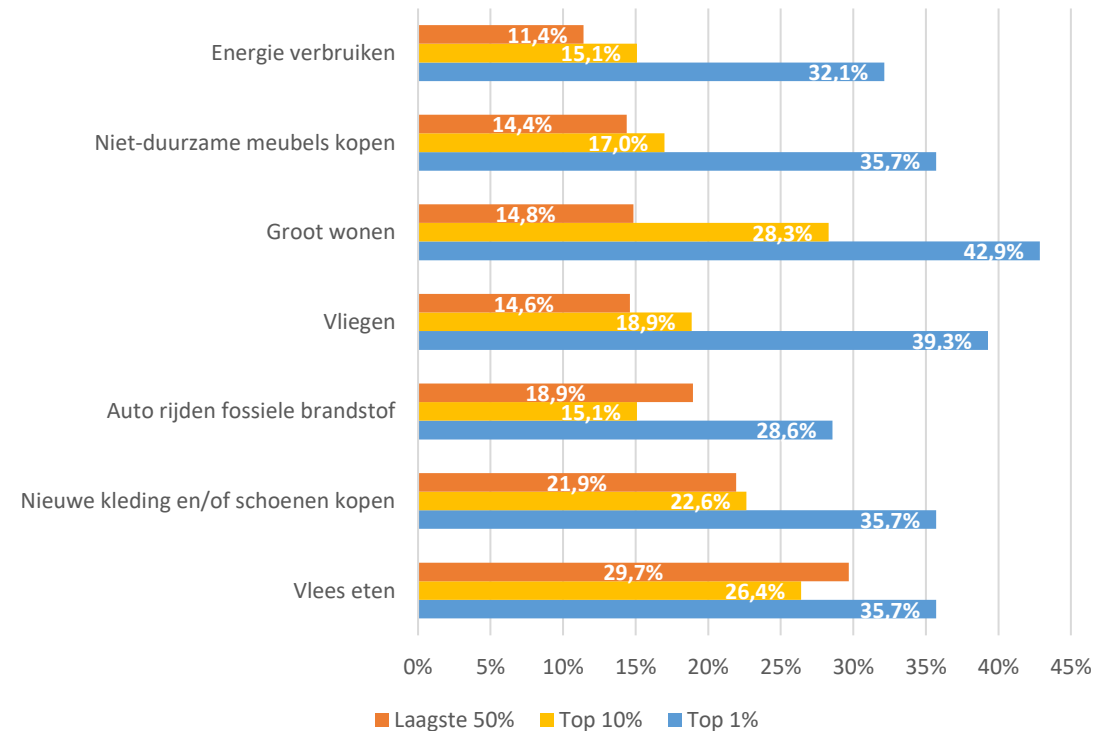
In hoeverre verschillen inkomensgroepen in hun mening recht te hebben op klimaatvriendelijk gedrag?

Kijkend naar verschillen tussen inkomensgroepen zien we in de domeinen **wonen en vliegen** meer entitlement bij de hoge inkomensgroep dan bij de lage inkomensgroep. De top 10% inkomensgroep is bijna twee keer zo vaak sterk van mening dat ze groot moeten kunnen wonen als ze dat willen dan de laagste 50% inkomensgroep (28.3% vs. 14.8%).

Bij **geen fossiele auto aanschaffen lijkt** entitlement bij de top 10% inkomensgroep relatief minder te spelen. 15.1% is sterk van mening dat ze dat moeten kunnen doen als ze daar behoefte aan hebben, terwijl in de laagste 50% inkomensgroep 18.9% dat vindt. Ook hier lijkt de beschikbaarheid van financiële middelen dit verschil te verklaren. Als je geld hebt, kan je een elektrische auto kopen. Heb je dat niet, dan is er geen vergelijkbaar duurzaam alternatief voor handen.

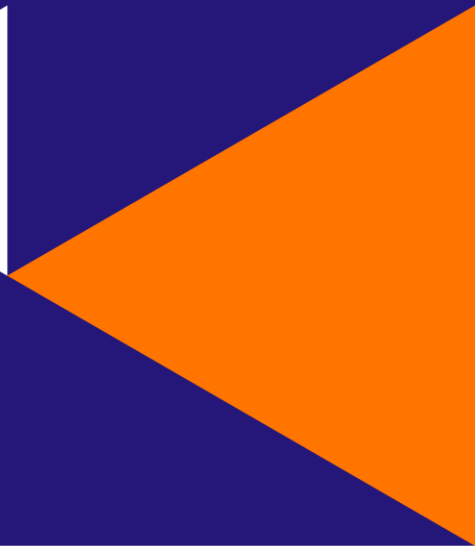
De top 1% inkomensgroep lijkt veel meer entitlement te ervaren dan de ander inkomensgroepen. Maar let op deze groep deelnemers is klein (n = 28).

Entitlement: % Helemaal eens - tussen inkomensgroepen

Thema 5: Kennis van klimaatimpact van gedrag

In hoeverre weten deelnemers wat de klimaatimpact is van gedrag?

We vroegen deelnemers hoe goed ze denken dat acht klimaat gerelateerde gedragingen de opwarming van de aarde helpen tegen te gaan. Deze kennis over de klimaatimpact van gedrag heet ook wel **'impactbewustzijn'**. Op basis van bestaande bronnen over de daadwerkelijke impact (CO₂-winst en landgebruik) hebben we een impact rangorde gemaakt*.^{6,7,17,18} Als we deze rangorde vergelijken met de inschatting van de deelnemers, zien we dat:

- Veel deelnemers de klimaatimpact van gedrag niet goed kunnen inschatten. Voor meerdere gedragingen wijkt de inschatting af van de daadwerkelijke rangorde.
- De impact van kleiner wonen sterk wordt onderschat door alle inkomensgroepen.
- De impact van water besparen, afval scheiden en milieuvriendelijke kleding kopen wordt overschat.

Een belangrijke gedragsbepaler van klimaatvriendelijk gedrag is **'response efficacy'**: heeft het zin als ik in actie komt? Hoeveel impact maak ik met dit gedrag? Als men een laag impactbewustzijn heeft, en niet goed weet welk gedrag een positieve klimaatimpact heeft, dan zal men minder snel in actie komen.

Gedrag	Impact rangorde	Rangorde NL populatie
Klein wonen (max. 40m ² p.p.)	1	8
Elektrische auto aanschaffen	2	6
Reizen met de trein in plaats van het vliegtuig binnen Europa	3	1
Een meubel kopen van milieuvriendelijk/ gerecycled materiaal	4	5
Kopen van milieuvriendelijke kleding	5	4
Afval scheiden	6	2
Water besparen	7	3
Biologisch eten	8	7

*De gekozen acht klimaatgedragingen zijn gekozen vanwege hun grote spreiding in impact. Andere klimaatgedragingen met hoge impact staan er niet in, zoals bijvoorbeeld minder vlees eten of minder niet duurzame meubels kopen.

[6] Wynes, S., Zhao, J., & Donner, S. D. (2020). How well do people understand the climate impact of individual actions?. *Climatic Change*, 162, 1521-1534.

[7] Wynes, S., & Nicholas, K. A. (2017). The climate mitigation gap: education and government recommendations miss the most effective individual actions. *Environmental Research Letters*, 12(7), 074024.

[17] Milieu Centraal (2023). *Monitor Duurzaam Leven 2023*

[18] Koch, J., Vringer, K., van der Werff, E., Wilting, H., & Steg, L. (2024). Circular consumption to reduce environmental pressure: Potential of behavioural change in the Netherlands. *Sustainable Production and Consumption*, 44, 101-113.

In hoeverre verschilt het impactbewustzijn tussen inkomensgroepen?

De inschattingen van de top 10% inkomensgroep wijken net als bij de andere inkomensgroepen af van de werkelijke impact rangorde. Toch zit de top 10% inkomensgroep over het algemeen dichterbij de werkelijke impact rangorde van de gedragingen dan de laagste 50% en middelste 40% inkomensgroepen.

De top 10% inkomensgroep schat bijvoorbeeld de impact van de aanschaf van een elektrische auto vrij goed in, waar andere inkomensgroepen de impact veel te laag inschatten. Ook schat de top 10% inkomensgroep de impact van andere gedragingen, zoals klein wonen, kopen van milieuvriendelijke kleding en afval scheiden iets beter in.

Het lijkt erop dat mensen graag impact of waarde geven aan wat ze al doen. Denken of toegeven dat wat je doet geen zin heeft, is mogelijk te pijnlijk. Voor de laagste 50% inkomensgroep kan dit bijvoorbeeld spelen bij afval scheiden en water besparen. De top 10% inkomensgroep heeft juist vaker een elektrische auto en waardeert dit daarom mogelijk hoger dan de andere groepen die een dergelijke auto niet bezitten.

Gedrag	Impact rangorde	NL populatie	Laagste 50%	Middelste 40%	Top 10%	Top 1%
Klein wonen	1	8	8	8	7	7
Elektrische auto aanschaffen	2	6	6	6	2	1
Reizen met de trein in plaats van het vliegtuig binnen Europa	3	1	1	1	1	2
Een meubel kopen van milieuvriendelijk / gerecycled materiaal	4	5	5	5	6	8
Kopen van milieuvriendelijke kleding	5	4	4	4	5	4
Afval scheiden	6	2	2	2	4	5
Water besparen	7	3	3	3	3	3
Biologisch eten	8	7	7	7	8	6

Literatuurlijst

- [1] Bouman, T., Verschoor, M., Albers, et al. (2020). When worry about climate change leads to climate action: How values, worry and personal responsibility relate to various climate actions. *Global environmental change*, 62, 102061.
- [2] Versantvoort, M., Klomp, M., Elsen, et al. (2024). Tussen duurzaam denken en duurzaam doen: Houding, gedrag en veranderbereidheid van religieuze en niet-religieuze Nederlanders als het gaat om klimaat.
- [3] Duncan, S., Hjelmkog, A., & Papias, E. K. (2024). No agency and responsibility for the privileged? Perceptions of climate action among high socioeconomic status citizens in the United Kingdom. *Energy Research & Social Science*, 115, 103604.
- [4] Nielsen, K.S., Nicholas, K.A., Creutzig, F. et al. (2021). The role of high-socioeconomic-status people in locking in or rapidly reducing energy-driven greenhouse gas emissions. *Nat Energy* 6, 1011–1016. <https://doi.org/10.1038/s41560-021-00900-y>
- [5] Wynes, S., Zhao, J., & Donner, S. D. (2020). How well do people understand the climate impact of individual actions?. *Climatic Change*, 162, 1521-1534.
- [6] Wynes, S., & Nicholas, K. A. (2017). The climate mitigation gap: education and government recommendations miss the most effective individual actions. *Environmental Research Letters*, 12(7), 074024.
- [7] Oswald, Y., Owen, A. & Steinberger, J. K. (2020). Large inequality in international and intranational energy footprints between income groups and across consumption categories. *Nat. Energy* 5, 231–239.
- [8] Chancel, L. & Piketty, T. (2015). Carbon and Inequality: from Kyoto to Paris. Paris School of Economics. <http://piketty.pse.ens.fr/files/ChancelPiketty2015.pdf>
- [9] Ecorys (2023). Rijke Nederlanders vervuilen het meest en reduceren het minst. Ecorys in opdracht van Milieudefensie <https://milieudefensie.nl/actueel/rapport-klimaatkloof>
- [10] Krispijn Faddegon & Reint-Jan Renes, 7 maart 2024. Sociale Vraagstukken. <https://www.socialevraagstukken.nl/rijken-moeten-meer-bijdragen-aan-klimaatbeleid-dan-armen/>
- [11] IPCC, 2023: Sections. In: *Climate Change 2023: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* [Core Writing Team, H. Lee and J. Romero (eds.)]. IPCC, Geneva, Switzerland, pp. 35-115, doi: 10.59327/IPCC/AR6-9789291691647
- [12] Porcelijn, B. (2016). De verborgen impact. Alles wat je wilt weten én wat je kunt doen om eco-neutraal te leven. Think Big Act Now. Amsterdam.
- [13] Hoffmann, T., Ye, M., Zino, L., Cao, M., Rauws, W., & Bolderdijk, J. W. (2024). Overcoming inaction: An agent-based modelling study of social interventions that promote systematic pro-environmental change. *Journal of Environmental Psychology*, 94, 102221.
- [14] UNEP, I., Fischer-Kowalski, M., West, J., Giljum, S., et al. (2016). Global material flows and resource productivity. Assessment report for the UNEP international resource panel. United Nations Environment Programme, Nairobi. Via Babette Porcelijn (Happy 2050 Scenario, 2021).
- [15] <https://www.milieucentraal.nl/klimaat-en-aarde/klimaatverandering/klimaatklappers/>
- [16] <https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2018/22/woonoppervlakte-in-nederland#:~:text=Gemiddeld%20heeft%20een%20Nederlander%2053,persoon%20doorgaans%20kleiner%20dan%20daarbuiten.>
- [17] Milieu Centraal (2023). Monitor Duurzaam Leven 2023
- [18] Koch, J., Vringer, K., van der Werff, E., et al. (2024). Circular consumption to reduce environmental pressure: Potential of behavioural change in the Netherlands. *Sustainable Production and Consumption*, 44, 101-113.